

Eğitim ve Kültür

AVRUPA'DA GENEL EĞİTİM MESLEKİ EĞİTİM VE YETİŞKİN EĞİTİMİ SİSTEMLERİNİN YAPISI

2008

Avrupa Komisyonu

**AVRUPA'DA
GENEL EĞİTİM
MESLEKİ EĞİTİM VE
YETİŞKİN EĞİTİMİ SİSTEMLERİNİN YAPISI**

TÜRKİYE

2008

Hazırlayan

MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
Strateji Geliştirme Başkanlığı (SGB) Eurydice Birimi
Merkez Bina Giriş
Kat B-Blok No. 1 Kızılay
06100, Ankara
TURKEY

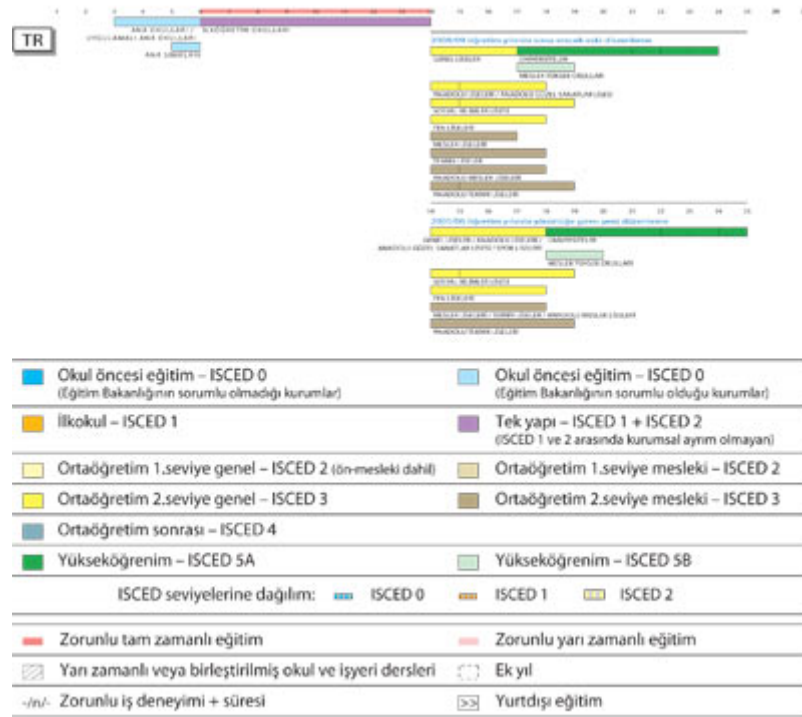
Avrupa'daki eğitim sistemleriyle ilgili daha ayrıntılı bilgi için EURYBASE veritabanına (<http://www.eurydice.org>) ve CEDEFOP documanlarına (<http://cedefop.europa.eu>) başvurulabilir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	3
1. YÖNETİM VE SORUMLULUKLAR	7
1.1 Siyasal Ekonomik ve Sosyal Durum _____	7
1.2 Eğitim sisteminin temelleri: ilkeler - yasal düzenlemeler _____	8
1.3 Eğitim Sistemi İçinde Yetki ve Sorumlulukların Dağılımı _____	9
1.4 Kalite Güvencesi _____	11
1.5 Eğitimin Finansmanı (Kamu finansmanı) _____	12
1.6 Danışma Organları _____	13
1.7 Özel Sektör _____	13
2. OKUL ÖNCESİ EĞİTİM	15
2.1 Organizasyon _____	15
2.2 Faaliyet Programı/Değerlendirme _____	16
2.3 Öğretmenler _____	17
2.4 İstatistikler _____	18
3. ZORUNLU EĞİTİM (= İLKÖĞRETİM)	19
3.1 Okul Örgütü _____	19
3.2 Program _____	20
3.3 Değerlendirme/Belgeleme _____	21
3.4 Öğretmenler _____	22
3.5 İstatistikler _____	23
4. GENEL VE MESLEKİ ORTAÖĞRETİM	24
4A. GENEL ORTAÖĞRETİM _____	25
4A.1 Okul zamanının düzenlenmesi _____	25
4A.2 Eğitim Programları _____	26
4A.3 Değerlendirme / Belgelendirme _____	27
4A.4 Sınıf geçme/rehberlik/geçiş düzenlemeleri _____	28
4A.5 Öğretmenler _____	29
4B. MESLEKİ ORTAÖĞRETİM _____	29
4B.1 Okul zamanının Düzenlenmesi _____	29
4B.2 Eğitim Programları _____	30
4B.3 Değerlendirme/Belgelendirme _____	30
4B.4 Sınıf geçme/rehberlik/geçiş düzenlemeleri _____	30
4B.5 Öğretmenler _____	30
4C. ORTAÖĞRETİM SONRASI EĞİTİM _____	30
4.6. İstatistikler _____	30
5. MESLEK ÖNCESİ YETİŞTİRME VE ÇIRAKLIK EĞİTİMİ	31
5.1 Örgüt ve Yönetim _____	31
5.2 Çıraklık Eğitimi Kurumları _____	32
5.3 Kabul İçin Gerekli Koşullar _____	33
5.4 Finansman _____	33
5.5 Öğretim Programları _____	33
5.6 Değerlendirme/Niteliklerin belirlenmesi _____	34
5.7 Rehberlik _____	34
5.8 İstatistikler _____	35
6. YÜKSEKÖĞRETİM	36
6.1 Kabul Koşulları _____	36
6.2 Öğrenim ücretleri ve öğrencilere sağlanan mali destekler _____	38
6.3 Akademik Yılın Düzenlenmesi _____	39
6.4 Dersler _____	39
6.5 Değerlendirme ve Nitelikler _____	40
6.6 Öğretim elemanları _____	41
6.7 İstatistikler _____	41

7. YETİŞKİNLERİN SÜREKLİ EĞİTİMİ	42
7.1 Siyasal ve Yasal Çerçeve	42
7.2 Örgüt ve Yönetim / İlgili Kuruluşlar	44
7.3 Finansman	44
7.4 İnsan Kaynakları	45
7.5 Örgütlenme	45
7.6 Rehberlik/Danışmanlık Hizmetleri	47
7.7 Değerlendirme, Akreditasyon ve Tanıma	47
7.8 İstatistik	48

Türk Eğitim Sisteminin Örgütlenmesi, 2007/08

1. YÖNETİM VE SORUMLULUKLAR

1.1 Siyasal Ekonomik ve Sosyal Durum

Nüfus ve Coğrafi Özellikler

Türkiye'nin yüzölçümü 783.562 km²'dir. Türkiye idari olarak 81 il ve coğrafi olarak 7 bölgeye ayrılmaktadır. Türkiye'nin nüfus yapısı 1923-1985 arasında sürekli artışlarla, 1985 sonrası dönemde ise nüfus artış hızındaki sürekli düşüş ve hızlı kentleşme ile karakterize olmuştur. Genel olarak üç büyük il (İstanbul, Ankara ve İzmir) nüfus yapıları açısından ülke geneline göre farklılıklar göstermektedir. 2007 Nüfus Sayımı sonuçlarına göre; Türkiye'nin toplam nüfusu 70 milyon 586 bindir. Nüfusun %70,5'i şehirlerde yaşamaktadır. Yine toplam nüfusun %26,4'ü 14 yaşın altında, %7,1'i ise 65 yaşın üstündedir. Nüfus sayımlarına göre, Türkiye'nin yıllık nüfus artış hızı 1955-1960 döneminde %28,5 ile en yüksek seviyeye ulaşmış, 1990-2000 döneminde %18,3'e düşmüştür.

Siyasal ve Sosyal Gelişmeler

Anadolu, 600 yılı aşkın (1299-1920) bir süre ile Avrupa, Orta Doğu ve Afrika'nın en güçlü ülkelerinden biri olan *Osmanlı İmparatorluğu*'nun merkezi olmuştur. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan Mondros Mütarekesiyle (30 Ekim 1918) toprak bütünlüğünü kaybetmiş, Boğazların egemenliğini yitirmiş, ekonomik, askeri ve siyasi sınırlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçte, yeni bir devlet kurmaya yönelik çabalar başlamıştır.

Misak-ı Milli'nin kabul edilmesi (28 Ocak 1920) ve ardından Ankara'da TBMM'nin açılmasıyla (23 Nisan 1920) Anadolu'da ulusal egemenliğe dayanan yeni bir devlet kurulmuştur. Yeni Türk devletinin kuruluşu Lozan Barış Antlaşmasıyla (24 Temmuz 1923) Batılı Devletler tarafından kabul edilmiştir.

29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilan edilmesiyle Kurtuluş Savaşı yıllarında kurulmuş olan yeni Türk devletinin rejiminin adı konulmuştur. Genç cumhuriyetin nitelikleri, aynı günde (3 Mart 1924) kabul edilen üç önemli inkılap yasasıyla belirginleşmiştir. Bu yasalar çerçevesinde; Cumhuriyetin halk egemenliğine dayanması ve laik niteliği ortaya konulmuş ve milli kültür, milli birlik ve bilimsel esaslara dayalı bir eğitim sisteminin temelleri atılmıştır.

Cumhuriyetin başlangıç yıllarında, Atatürk ve arkadaşları yeni Türk devletinin varlığını ve bağımsızlığını kalıcı kılmak için çağdaşlaşma hamlelerine başlamışlardır. Bunlardan bazıları; ulusal egemenliğe dayanan Anayasanın kabulü (1924), Türk Medeni Kanunu (17 Şubat 1926), Latin harflerinden oluşan yeni Türk alfabesinin kabulü (1 Kasım 1928) ve diğerleridir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni dünya düzeni, Türkiye'de de önemli toplumsal ve siyasal dönüşümlere yol açmıştır. Bunlardan birisi de, demokrasinin bir gereği olarak çok partili siyasal düzene geçiştir (1946).

Türkiye, dünyayla bütünleşme sürecinde, küresel ve bölgesel düzeyde birçok uluslararası örgütün üyesidir. Bunlardan bazıları; UNESCO, OECD, NATO, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği (aday ülke, 2003), İslam Konferansı Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO), Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) vb. dir. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte yüzünü "batı dünyası"na çeviren Türkiye, ABD ve Avrupa ülkeleriyle yakın ilişkiler kurmuştur. Türkiye aynı zamanda, Orta Doğu ve Avrasya ülkeleriyle de derin tarihsel ve kültürel bağlarından kaynaklanan iyi ilişkiler içindedir.

Ekonomik Gelişmeler

1960'lı yıllar Türkiye için yeni bir dönüm noktası olmuştur. 1961 yılında yeni bir Anayasa kabul edilmiş, 1960 yılında DPT kurulmuş, 1963 yılından itibaren planlı kalkınma politikaları uygulamaya konulmuştur. Türkiye ekonomisi 1963-1977 yılları arasında istikrarlı bir biçimde, ortalama olarak yıllık %6,8 oranında büyümüştür.

24 Ocak 1980 kararlarıyla; kısa dönemde ödemeler dengesinin düzeltilmesi ve enflasyonun düşürülmesi, uzun dönemde de piyasa ekonomisi ve ihracata dayalı ekonomi politikalarına geçiş öngörülmüştür. Bu dönemde devletçilik anlayışı, giderek yerini piyasa ekonomisine terk etmeye başlamıştır.

2001 yılında bankacılık sektöründe yaşanan krizden sonra uygulanan ekonomik reformlar büyük ölçüde başarılı olmuş ve ekonomi tekrar liberal politikaların hakim olduğu istikrarlı bir büyüme dönemine girmiştir. Öte yandan uzun yıllardır başarısız olan özelleştirme projeleri hayata geçirilmeye başlanmıştır. 2002-2006 döneminde GSMH yılda ortalama %7,5 büyümüştür. 2006 yılı için kişi başına GSYH 7.898 YTL'dir (cari fiyatlarla).

Dinler

Türk halkının büyük bir bölümü (% 99) Müslüman kökenlidir. Ancak, dini veya mezhebi ne olursa olsun Türk vatandaşı olan herkese Türk denir. Türkiye lâik bir ülkedir. Dini inanç özgürlüğü anayasanın korumasındadır.

Türkiye'de çeşitli din ve mezheplere ait topluluklar da yaşamaktadır. Bunlar; Hıristiyanlar (*Rum Ortodoks, Ermeni Apostolik, Süryani, Keldani*), Yahudiler, Yezidiler ve diğerleridir. Hakları Lozan anlaşmasıyla güvence altına alınan gayrimüslim azınlıkların, dini ibadet yerleri vardır ve din hizmetleri kendileri tarafından düzenlenir.

Laiklik, Türk millî eğitiminin temel ilkelerinden birisidir. Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır.

Resmi Dil ve Azınlık Dilleri

Türkiye'nin resmî dili Türkçe'dir. (Anayasa, madde: 3). Anayasanın 42. maddesi, eğitim-öğretim kurumlarında, Türk vatandaşlarına ana dil olarak sadece Türkçe'nin öğretilmesini öngörmektedir. Aynı madde, eğitim kurumlarında yabancı dil öğretilebileceğini veya yabancı dille öğretim yapılabileceğini de öngörmektedir.

Lozan Antlaşmasına dayanan hakları, Anayasayla güvenceye alınmış olan azınlık ve yabancı okulları kendi ana dillerinde eğitim yaparlar.

1.2 Eğitim sisteminin temelleri: ilkeler - yasal düzenlemeler

Türk eğitim sistemini düzenleyen temel yasalar şunlardır:

TC Anayasası (1982): Türk vatandaşlarının öğrenim hakkı ve devletin eğitim yükümlülüğünü düzenleyen 42. maddeye göre; kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğretim; çağdaş bilim ve eğitim ilkeleri doğrultusunda, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır.

Millî Eğitim Temel Kanunu No. 1739: Türk eğitim sistemini bir bütünlük içinde ele alan yasa, okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim ile yaygın eğitimi bir bütün olarak ele almaktadır.

İlköğretim ve Eğitim Kanunu No. 222: İlköğretimi (= zorunlu eğitimi) düzenleyen temel yasadır. Zorunlu eğitim çağı, ilköğretim kurumları, ilköğretim görevlileri, öğretimin planlanması, kayıt ve kabuller, okula devam, ilköğretim gelir ve giderleri vb. temel konuları düzenlemektedir.

Mesleki Eğitim Kanunu No. 3308: Mesleki eğitimi düzenleyen temel yasadır. Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kurulu, çıraklık, kalfalık ve ustalık eğitimi, işletmelerde mesleki eğitim, ücret ve sosyal güvenlik, mesleki eğitimin finansmanı, belgelendirme vb. konuları içermektedir.

Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun No. 3797: Millî Eğitim Bakanlığının örgüt yapısını ve görevlerini düzenleyen yasadır. Yasada; Bakanlığa bağlı birimler ve görevleri ayrıntılı olarak tanımlanmaktadır.

Yükseköğretim Kanunu No. 2547: Yükseköğretim Kanunu ile yükseköğretimin amaç ve ilkeleri, yönetim organları, eğitim-öğretim, araştırma, yayın, mali konular ve vakıfların yükseköğretim kurumları açmaları vb. konular düzenlenmektedir.

Mesleki Yeterlilik Kurumu Kanunu No. 5544: Ulusal düzeyde mesleki yeterlik sistemi kurulması, meslek standartlarının belirlenmesi, mesleki yeterliklerin tanımlanması, akreditasyon ve belgelendirme konularını düzenleyen yasa, her tür ve düzeydeki öğretim kurumlarını kapsamaktadır.

Özel Öğretim Kurumları Kanunu No. 5580: TC uyruklu kişi veya kurumlar ile yabancılar tarafından açılacak olan, yükseköğretim dışındaki öğretim kurumlarının açılması, yönetimi, finansmanı, denetimi, personel çalıştırılması vb. konuları düzenleyen temel yasadır.

Bu temel yasalara ek olarak, değişik eğitim kademe ve türlerini ilgilendiren bir dizi yasal düzenleme daha bulunmaktadır. Bunlara, ulusal dosyanın ilgili bölümlerinde yer verilmiştir.

1973 yılında yürürlüğe giren *Milli Eğitim Temel Kanunu*'nun 4-17. maddelerine göre Türk milli eğitiminin temel ilkeleri şunlardır: genellik ve eşitlik, bireyin ve toplumun ihtiyaçları, yöneltme, eğitim hakkı, fırsat ve olanak eşitliği, süreklilik, Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği, demokrasi eğitimi, laiklik, bilimsellik, planlılık, karma eğitim, okul ile ailenin işbirliği ve her yerde eğitim.

Son yıllardaki yasal ve yönetsel düzenlemeler dikkate alındığında, reform eğilimi şöyle ortaya konulabilir:

- Eğitimi “yaşam boyu öğrenme” anlayışına oturtacak politikaların geliştirilmesi yönünde çabalar bulunmaktadır.
- Tüm eğitim kademelerinde kaliteyi garanti altına almak amacıyla “kalite güvence” sistemleri kurulması doğrultusunda bir yönelim vardır.
- Mesleki ve teknik eğitim sistemi içinde; örgün eğitim, yaygın eğitim ve çıraklık eğitim sistemleri arasında yatay geçişlere ve belgelerin değerlendirilmesine fırsat sağlayan bir yapılanmaya yönelim gözlenmektedir.
- Her düzeyde özel öğretim kurumlarının yaygınlaşmasını teşvik edecek mekanizmaları geliştirme eğilimleri bulunmaktadır.
- Ulusal mesleki yeterlik sisteminin (meslek standartları, meslek yeterlikleri ve belgelendirme) kurulması yönünde güçlü çalışmalar vardır.
- Türk eğitim sistemini “sınav odaklı” bir sistem olmaktan kurtarmaya yönelik yoğun çabalar vardır.
- Okula toplumsal katılımı arttırmaya yönelik eğilimler vardır.
- Merkezi yetkilerin, yerel düzeye ve okullara aktarılması yönünde düzenlemeler yapılmaktadır.
- Özellikle yükseköğretim düzeyinde, Bologna Sürecine uyum doğrultusunda çeşitli düzenlemeler gündemdedir.

Türkiye’de çeşitli düzeydeki yasal düzenlemeler merkezi düzeyde yapılmaktadır. Türkiye’de “kanun” niteliğindeki düzenlemeler TBMM, “tüzükler” Bakanlar Kurulu, “yönetmelikler” ise Bakanlıklar, Bakanlar Kurulu veya yetkili kurumlar (örneğin YÖK, ÜAK) tarafından çıkarılmaktadır. Eğitimle ilgili yasal düzenlemeler konusunda, başlangıç düzeyindeki girişim ve hazırlıklar genellikle MEB tarafından yapılmakta ve hükümete sunulmaktadır. Ancak, yasa niteliğindeki bir düzenleme için TBMM’nin ilgili komisyonları da yasa önerisi sunabilir. Ayrıca, yükseköğretimle ilgili konularda Yükseköğretim Kurulu (YÖK) veya Üniversitelerarası Kurul (ÜAK), MEB aracılığı ile hükümete yasa önerisi sunabilir. Yine, mesleki eğitimle ilgili bir konuda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bir çalışma yapabilir ve yasal düzenleme yapılmasını talep edebilir. Ya da tüm bunların dışında, kurumlar arası ortak çalışmalarla hazırlanan bazı yasal düzenleme önerileri yetkili organlara sunulabilir.

1.3 Eğitim Sistemi İçinde Yetki ve Sorumlulukların Dağılımı

Türk kamu yönetimi merkezi ve yerel düzeyde (iller ve ilçeler) örgütlenmiştir. Bölgesel düzeyde bir örgütlenme bulunmamaktadır (Bakınız Ulusal Dosya 2.6). Bu bağlamda MEB’e bağlı, gerek merkezi düzeyde alınan kararların yürütülmesinden sorumlu gerekse yerel düzeydeki karar ve yürütme organları şunlardır:

1.3.1. Milli Eğitim Müdürlükleri (il ve ilçeler)

MEB örgüt yapısı içerisinde *Merkez Teşkilatı* dışında, örgütlendiği diğer düzey *Taşra Teşkilatı* olarak adlandırılan ve yerel yönetim birimleri olarak 81 il ve 850 ilçede kurulan örgütsel birimler vardır. Her ilde bir '*il milli eğitim müdürlüğü*', her ilçede bir '*ilçe milli eğitim müdürlüğü*' bulunur. Bu müdürlükler il ve ilçe bazında her türlü eğitim-öğretim hizmetinin yürütülmesinden sorumludurlar.

Türkiye'nin kamu yönetimi yapı ve işleyişine paralel olarak; okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretim düzeyindeki resmi ve özel tüm okullar ve kurumlar, hiyerarşik olarak, buldukları ilçe milli eğitim müdürlüğüne ve il milli eğitim müdürlüğüne bağlıdır. İl ve ilçe milli eğitim müdürlükleri Bakanlıkça alınan kararların yerel düzeydeki uygulayıcılarıdır ve yerel mülki amirlere (ilçelerde *kaymakam*, illerde *vali*) bağlı olarak faaliyette bulunurlar. İl milli eğitim müdürleri üçlü kararname (*Milli Eğitim Bakanı, Başbakan, Cumhurbaşkanı*), ilçe milli eğitim müdürleri ise *Bakan* imzası ile atanır (Bakınız Ulusal Dosya 2.6.3).

1.3.2. Eğitim Bölgeleri ve Eğitim Kurulları

MEB Eğitim Bölgeleri ve Eğitim Kurulları Yönergesi ile (1999) birden fazla okuldan oluşan *eğitim bölgeleri* ve *eğitim kurulları* kurulması öngörülmüştür. Bu bölge ve kurulların oluşturulma amacı; eğitim kurumlarının birbirlerini tamamlaması ve bir bütün oluşturması; bu kurumlara öğrenci alınacak çevrelerin belirlenmesi; kaynakların etkili ve verimli kullanılması; okulun iç ve dış paydaşlarının eğitim yönetimi ve karar süreçlerine katılımı ile katkılarının sağlanmasıdır.

Eğitim Bölgelerinin yönetiminde yer alan paydaşlardan birisi de "*Eğitim Bölgesi Danışma Kurulu*"dur. Okulların iç ve dış paydaşlarından oluşan bu Kurulda, yerel düzeydeki eğitim ve okul yöneticileri, muhtarlar, kamu çalışanları sendikası, belediye, esnaf ve sanatkâr odaları, gönüllü kuruluşlar, özel sektör, okul-aile birlikleri ve okul öğrenci kurulları temsil edilmektedir. Bu oluşum, yerel düzeydeki eğitim politikaları ve uygulamaları üzerinde etkili olabilir ve eğitimde yerelleşme eğilimlerinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

1.3.3. Okul / merkez müdürlükleri

MEB'e bağlı her düzeydeki *okul* (ya da *merkez*), *okul müdürü* (veya *merkez müdürü*) tarafından yönetilir. Okul müdürleri, okulların yönetilmesinden, değerlendirilmesinden ve geliştirilmesinden sorumludur. (Bakınız Ulusal Dosya 2.6.4). Okul müdürleri, ilçe milli eğitim müdürünün teklifi ve il milli eğitim müdürünün uygun görmesi üzerine *Vali* tarafından atanır. Okul müdürünün, okulun büyüklüğüne göre "*müdür yardımcısı*" bulunur. Ayrıca okul bünyesinde; öğretmenler kurulu ve zümre öğretmenler kurulu bulunur. Okullara öğretmen atamasında Milli Eğitim Bakanlığı yetkilidir.

MEB'e bağlı eğitim kurumlarının örgütlenmesiyle (yönetim pozisyonları ve sayıları, öğretmen kadroları, diğer eğitici kadroların neler olacağı, hangi birimlerin olacağı vb.) ilgili kararlar merkezi düzeyde verilir. Okul büyüklüklerine, illerden gelen öneriler doğrultusunda, MEB tarafından karar verilir ve yatırım programında yer alır.

Öğretim programlarının hazırlanması ve güncellenmesi konusunda MEB (*Talim ve Terbiye Kurulu*) yetkilidir. Ancak okullar, programların uygulanması konusundaki görüş ve eleştirilerini belirterek bu sürece katkı sağlarlar. Öte yandan, bazı yaygın eğitim programları, ulusal meslek standartlarına uygun olarak yaygın eğitim kurumları (HEM, METEM vb.) tarafından hazırlanabilir ve Bakanlıkça onaylandıktan sonra uygulanır.

Öğretim programlarının uygulanmasından öğretmenler sorumludur. Ancak okul müdürleri, bu uygulamaları izlemek ve denetlemekle sorumludur. Öte yandan mesleki ve teknik eğitimde, işletmelerde mesleki eğitim (beceri eğitimi) uygulamalarından işyerleri sorumludur. Okullarda hangi öğretim yöntemlerinin kullanılacağı konusu da büyük ölçüde merkezi düzeyde belirlenmiş öğretim programlarına paralel olarak yürümektedir.

MEB'e bağlı her düzeydeki okulda, Bakanlık tarafından seçilmiş ders kitapları kullanılır. Son dört yıldan beri, ilköğretim ve ortaöğretim okulları ders kitapları tüm öğrencilere MEB tarafından ücretsiz olarak dağıtılmaktadır.

1.3.4. Ailelerin kararlara katılımı: Okul-Aile Birlikleri (Bakınız 1.6).

1.3.5. Mesleki eğitimde kararlara katılım: İl Mesleki Eğitim Kurulu

Mesleki eğitimde, merkezi düzeydeki politika ve karar organı olan ve Bakanlık *Merkez Örgütü* içinde yer alan *Mesleki Eğitim Kurulu*'nun yanında yerel düzeyde de *İl Mesleki Eğitim Kurulu* bulunmaktadır (Bakınız 1.6). İl Milli Eğitim Müdürünün başkanlığında, bazı eğitim / okul yöneticileri ve mesleki eğitimle ilgili tarafların (belediye, sanayi müdürlüğü, ticaret ve sanayi odası, esnaf ve sanatkâr odaları, işçi ve işveren sendikaları, İŞKUR temsilcileri) katılımından oluşan kurulun başlıca görevleri şunlardır:

- İl düzeyindeki çıraklık ve mesleki eğitim ihtiyacını saptamak,
- Mesleki eğitimde ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümünde yardımcı olmak,
- Bakanlıkça gönderilen mesleki eğitim programlarının il ihtiyaçlarına göre uyarlanması için görüş bildirmek,

İldeki çıraklık ve mesleki eğitim faaliyetlerini izlemek ve değerlendirmek.

1.3.6. Yükseköğretim Kurumları

Yükseköğretim alanındaki organlar, görev ve sorumluluklar, daha çok yükseköğretimle ilgili yasal düzenlemeler, YÖK ve üniversiteler düzeyinde ele alınmaktadır.

Yükseköğretim Kanunu'na göre üniversite organları, *rektör*, *senato*, *yönetim kurulu* olarak belirlenmiştir. Fakülte ve yüksek okul düzeyindeki organlar da benzer biçimdedir. Ancak fakültelerin en üst yöneticisi *dekan*, yüksek okulların ise *müdür* olarak adlandırılır.

Yükseköğretimle ilgili organlar, pozisyonlar, kadro unvan ve sayıları ile örgütlenme konuları Yükseköğretim Kanunu (2547), Yükseköğretim Kurumları Teşkilat Kanunu (2809) ve Yükseköğretim Personel Kanunu (2914) ile düzenlenmiştir. (Bakınız Ulusal Dosya Bölüm 6).

Üniversitelerde, yetkiler büyük ölçüde rektörlerde toplanmıştır. Rektörler Cumhurbaşkanı, dekanlar ise YÖK tarafından atanmaktadır. Üniversiteler kısmi idari ve mali özerkliğe sahip kurumlardır. Öğretim elemanı kadroları Maliye *Bakanlığı*'ndan sağlanmakta, ancak atamalar, üniversite yönetimi tarafından sağlanmaktadır. Kurulların çoğu, seçimle gelen üyelerden oluşmaktadır. Öğretim üyelerinin katılımcı süreçlerinden (Senato, Fakülte kurulu, fakülte yönetim kurulu gibi) söz edilebilir. *Öğrenci Konseyi* aracılığı ile öğrencilerin üniversite yönetimine katılımı söz konusudur.

Yükseköğretim kurumlarının büyüklüklerine (hem sayısal kapasiteler hem de hangi programların açılacağı) ilişkin kararlar, üniversitelerden gelen öneriler doğrultusunda ulusal düzeydeki yükseköğretim planlaması kapsamında değerlendirilir. Yeni programların açılmasına ilişkin karar YÖK tarafından, yükseköğretim yatırımlarına ilişkin kararlar ise Hükümet (Yüksek Planlama Kurulu) tarafından verilmektedir.

1.4 Kalite Güvencesi

Türk eğitim sisteminde denetim ve değerlendirme konusu iki boyutta ele alınabilir. Bunlardan ilki; MEB'e bağlı okulların (*okul öncesi eğitim*, *ilköğretim*, *ortaöğretim*, *yaygın eğitim*) denetimi, ikincisi ise yükseköğretim kurumlarının denetim ve değerlendirmesidir.

Dış denetim (okul/eğitim kurumu dışından) olarak nitelendirilebilecek olan denetim ve değerlendirme süreci MEB'e bağlı iki ayrı denetim organı tarafından gerçekleştirilir. Bunlar:

- *Teftiş Kurulu Başkanlıkları* (Ulusal ve Merkezi düzey-Bakanlık Müfettişleri)
- *İlköğretim Müfettişleri Başkanlıkları* (Yerel-İl düzeyinde)

Dış denetim yoluyla yapılan “denetim ve değerlendirme” faaliyeti eğitim kademelerine göre değişmektedir. Okul öncesi ve ilköğretim kademelerinde görev yapan öğretmenlerin değerlendirilmesi, yerel düzeydeki “*ilköğretim müfettişleri*” tarafından yapılır. Bu denetim sonucunda ilköğretim müfettişleri, kurum, okul müdürleri ve öğretmenlerin performansı hakkında rapor sunarlar. Orta öğretim öğretmenlerinin denetimi ise ulusal-merkezi düzeydeki “*bakanlık müfettişleri*” tarafından yapılır. Ortaöğretimde, uzmanlık alanlarına dayalı denetim ağır basmaktadır. Ayrıca, her ne kadar bölgesel örgütlenme yok ise de; Bakanlık müfettişleri için, iş yoğunluğu nedeniyle İstanbul ve İzmir illeri de çalışma merkezi olarak tanımlanmaktadır.

Her iki denetim de (Gerek ilköğretim müfettişleri gerekse Bakanlık Müfettişleri) hem kurum hem de personel (yönetici ve öğretmen) denetimini içermektedir. Kurum denetiminde; okul ve kurumların, her türlü iş ve işlemlerinin yasalara uygunluk durumları, yönetici, öğretmen ve diğer personelin başarı durumları, öğretim yöntemleri, sınavlar, belgelendirme, çevre ile olan ilişkiler, daha önceki denetimler sırasında saptanan eksikliklerin giderilip giderilmediği konuları incelenir (Bakınız Ulusal Dosya Bölüm 9).

Yükseköğretim alanına bakıldığında daha değişik bir durum söz konusudur. Yükseköğretim kurumlarının dış değerlendirmesi YÖK’e bağlı olan “Yükseköğretim Denetleme Kurulu” tarafından yapılan merkezi düzeydeki denetleme ve değerlendirme faaliyetleri ile gerçekleştirilmektedir. Bu Kurul, YÖK adına, üniversiteleri, bağlı birimlerini, öğretim elemanlarını ve bunların faaliyetlerini denetler ve değerlendirir.

2005 yılına kadar olan duruma bakıldığında, yükseköğretim alanında, gerek ulusal düzeyde gerekse üniversite düzeyinde, kalite güvence sistemi anlamında bir yasal düzenleme veya örgütlenmeden söz edilemezdi. Yükseköğretimle ilgili akademik değerlendirme ve kalite geliştirme konularını düzenleyen yeni bir Yönetmeliç çıkarılmıştır. (*Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Yönetmeliç*). Bu Yönetmeliç, YÖK düzeyindeki “*Yükseköğretim Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Komisyonu*” (YÖDEK) ve üniversiteler düzeyindeki “*Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Kurulu*” (ADEK) gibi örgütlenmeler ve kalite rehberinin çıkarılması izlemiştir. Böylece yükseköğretim alanındaki izleme ve değerlendirme çalışmaları yeni bir boyut kazanmıştır.

Türkiye’de eğitim hizmetlerinin yürütülmesi, gözetimi ve denetiminden sorumlu olan MEB’in bu sorumluluğu, eğitim hizmetlerinin sadece denetlenmesini değil aynı zamanda değerlendirme ve geliştirilmesini de içerir. Bakanlık bu izleme ve değerlendirme görevini, okul düzeyinde okul yöneticileri (iç değerlendirme), yerel ve ulusal düzeyde de denetim ve Ar-Ge sistemi aracılığıyla yerine getirmektedir (dış değerlendirme). Yukarıda da görüldüğü gibi bu dış değerlendirme; yerel düzeyde ilköğretim müfettişleri, merkezi düzeyde Bakanlık Müfettişleri (Teftiş Kurulu) aracılığıyla yerine getirilir. Buna ek olarak, EARGED tarafından yürütülen ya da koordine edilen Ar-Ge çalışmaları ile de ulusal ve uluslar arası düzeydeki durum belirleme çalışmalarıyla “öğrenci başarıları” değerlendirilir (Bakınız Ulusal Dosya Bölüm 9.5). Ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan çalışmalar (ÖBBS, PISA, TIMMS, PIRLS), ilköğretim ve ortaöğretim düzeyindeki öğrencilerimizin (dolayısıyla eğitim sisteminin) hem başarı düzeylerini hem de ülkeler arasındaki yerini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

1.5 Eğitimin Finansmanı (Kamu finansmanı)

Türkiye’de her düzeydeki kamu eğitim kurumlarının finansmanında “kamusal finansman” sistemi ağır basmaktadır. İlköğretimin, temelde iki finansman kaynağı vardır. Bunlardan birisi (ki ana kaynak) merkezi bütçeden ayrılan kaynaklar, ikincisi ise yerel katkılardır (İl Özel İdare gelirlerinden ayrılan paylar). Bu iki kaynak, il özel idaresi bütçesinde birleştirilir ve yerel ihtiyaçlar doğrultusunda harcanır. Ortaöğretimin finansmanında merkezi bütçe kaynakları esastır. Burada, bir istisna olarak, mesleki-teknik ortaöğretime destek sağlayan özel bir fondan (*Mesleki Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Fonu*) bahsedilebilir (Bakınız Bölüm 7.3). Bu kademedede, bütçeden kurumlara ayrılan kaynaklar doğrudan kurumlara gönderilir.

Yükseköğretimde ise üç ana finansman kaynağından söz edilebilir. Bunlar; merkezi bütçe, öğrenim ücretleri (cari hizmet maliyetine katılım) ve döner sermaye gelirleridir. Toplam bütçe içinde; merkezi bütçe kaynakları ağırlık taşır. Bu kaynakların belirlenmesindeki temel kriterlerden birisi “öğrenci sayısı”dır. Merkezi bütçe kaynakları

üniversitelere doğrudan aktarılır. Öğrenim ücretlerinin toplam bütçe içindeki payı %10'u aşmaz. Döner sermaye gelirlerinin bütçe içindeki payları ise, üniversiteden üniversiteye göre değişmektedir.

Her ne kadar kamu eğitim kurumlarının ana finansman kaynağı kamu ise de, özellikle ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde, ailelerin okulların işletme giderlerine (yakıt, bakım-onarım, hizmetli personel, araç-gereç, kırtasiye giderleri vb. için) doğrudan mali katkıları da yaygın bir uygulamadır.

Eğitim kurumlarının bütçeleri; personel, yatırım, mal ve hizmet alımı, cari transferler ve sosyal güvenlik ödemelerinden oluşmaktadır.

1.6 Danışma Organları

Türk eğitim sisteminde, karar süreçlerini destekleyen ya da kararlara katılan çeşitli danışma organları bulunmaktadır. Bunlar:

Milli Eğitim Şurası: Ulusal düzeyde ve MEB'in en yüksek danışma organıdır. Eğitim-öğretimle ilgili olarak, tavsiye niteliğinde kararlar alır. Eğitimle doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkili tüm kesimlerin (merkezi ve yerel düzeydeki MEB yetkilileri, çeşitli bakanlıkların temsilcileri, meslek kuruluşları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, işçi ve işveren sendikaları vb.) katılımını sağlayan bir kuruldur. Bir-kaç yılda bir toplanır.

Mesleki Eğitim Kurulu: Mesleki ve teknik eğitimle ilgili ulusal düzeyde bir karar ve danışma organıdır. Bu Kurul, mesleki eğitimle ilgili tüm paydaşların katılımıyla oluşmaktadır (*MEB, İçişleri Bakanlığı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, DPT, TESK, TOBB, işçi ve işveren sendikaları konfederasyonu, Bankalar Birliği* vb. örgüt temsilcileri). Kurul, ulusal düzeyde mesleki ve teknik eğitimin (yaygın eğitim dahil) planlanması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi rollerini üstlenmektedir. Kurulun görevleri arasında; mesleki eğitim ihtiyaçlarını saptamak, öğretim programlarının esasları ve süreler hakkında görüş bildirmek, sınav komisyonları ve sınavlarla ilgili yönetmelik tasarımları hazırlamak, MEB'e tavsiyelerde bulunmak vb. yer almaktadır. Kurul, il düzeyinde de "*İl Mesleki Eğitim Kurulu*" olarak örgütlenmiştir. Kurulun kararları, MEB ve meslek kuruluşları (özellikle meslek odaları) tarafından yürütülmektedir. Üyelerin, hangi kurumlar ve hangi pozisyonlardaki kişiler olduğu Yasada tanımlanmıştır. Ancak bazı kurum temsilcilerinin belirlenmesinde, ilgili kurumun en üst düzeydeki yöneticisi yetkilidir.

Özel İhtisas Komisyonları: MEB, eğitim ve öğretimle ilgili olarak özel uzmanlık gerektiren alanlarda, çeşitli inceleme ve araştırmalarda bulunmak üzere özel ihtisas komisyonları kurabilmektedir. Komisyon, Bakan tarafından oluşturulur.

Müdürler Kurulu: MEB merkez örgütündeki en üst yöneticilerin katıldığı bir danışma organıdır. Milli Eğitim Bakanı tarafından verilen konularla Bakanlık içinde çözümlenmesinde güçlük çekilen konularda tavsiye niteliğinde kararlar alır. Üyeleri, çeşitli birimlerin en üst yöneticileridir.

Okul-Aile Birliği: Okul düzeyinde, okul yöneticileri, öğretmenler ve ailelerin katılımını öngören bir örgütlenmedir. Öğretimin geliştirilmesi ve okullar maddi kaynak sağlamada okul yönetimine destek sağlar. Üyeleri seçimle gelir.

Üniversite Öğrenci Konseyleri: Üniversite öğrencilerinin üniversite yönetimine katılımını sağlamak üzere her üniversitede bir öğrenci konseyi kurulur. Bu konsey, seçimle gelen fakülte ve yüksek okul temsilcilerinden oluşur. Konsey yetkilisi, Rektörün daveti üzerine, üniversite senatosu ve yönetim kurulu toplantılarına katılır. Konsey temsilcisinin oy kullanma yetkisi yoktur.

1.7 Özel Sektör

Türkiye'de okul öncesinden yükseköğretime kadar tüm kademelerde özel öğretim kurumları vardır. MEB'e bağlı okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve her düzeydeki yaygın eğitim kurumları Özel Öğretim Kurumları Kanunu'na tabidir (8.2.2007 tarih ve 5580 Sayı). Özel öğretim Kurumları MEB'in izniyle kurulur ve MEB tarafından denetlenir. Yönetim, öğretim programı, sınavlar, denetim, değerlendirme ve belgelendirme konularında, kamu eğitim kurumlarıyla aynı kurallara tabidir. Ancak kendi yönetici ve öğretmenlerini kendileri atarlar (MEB'in

öngördüğü ölçütleri taşıyan adaylar arasından) ve finansmanı kendileri sağlarlar. Özel öğretim kurumları ücretlidir. Ücretler, aileler tarafından karşılanır. Özel öğretim kurumlarını teşvik ve yaygınlaştırma amacıyla son yıllarda çeşitli teşvik mekanizmaları (yatırım indirimi, arazi tahsisi, ailelere doğrudan destek vb.) getirmeye yönelik çabalar vardır.

Yükseköğretim kademesinde ise durum biraz daha farklıdır. Temel düzenleme TC Anayasası'nda yer alır (Madde 130). Buna göre Türkiye'de, kar amacı gütmemek koşuluyla sadece vakıflar yükseköğretim kurumu kurabilirler. *Vakıfyükseköğretim kurumları* kanunla kurulur. Mali ve idari konular dışında (öğretimle ilgili düzenlemeler, öğretim süreleri, dereceleri, denetim, belgelendirme, öğretim üyelerinin atanması vb.), kamu yükseköğretim kurumlarıyla aynı yasal düzenlemelere tabidirler. Vakıf yükseköğretim kurumlarına belirli ölçütlere (bilimsel yayınlar, burs verilen öğrenci sayısı, üniversiteye kabul edilen öğrencilerin ulusal sıralamada yer alması vb.) dayalı olarak kamu mali yardımı ve arazi tahsisi yapılabilmektedir. Kamu mali yardımı, ilgili vakıf üniversitesinin bütçesinin %45'ini aşamaz. Bununla birlikte, tüm vakıf yükseköğretim kurumları devletten mali yardım talep etmez ve mali yardım oranları da ortalama olarak %20'yi geçmemektedir. Vakıf yükseköğretim kurumları kısmen kamu desteği almalarına karşın, tam mali özerkliğe sahiptirler. Halen 85 devlet üniversitesi, 30 vakıf üniversitesi vardır.

Özel öğretim kurumlarıyla ilgili çeşitli düzenlemelere karşın, Türk eğitim sisteminde, özel öğretim kurumlarının payı oldukça düşüktür. Çeşitli eğitim kademeleri içinde (öğrenci sayısına göre) özel öğretim kurumlarının payı şöyledir: Okul öncesi eğitim; %5,68, ilköğretim; %1,96, ortaöğretim; %2,21, yükseköğretim; %5,07. (2006-07 öğretim yılı).

2. OKUL ÖNCESİ EĞİTİM

Türkiye'de okul öncesi eğitimin 100 yıla yakın bir geçmişi bulunmaktadır. Cumhuriyetin başlangıç yıllarında, çalışan kadınların çocuklarına yönelik olarak kamu kurumlarında açılmaya başlamıştır. İlerleyen yıllarda, hem bağımsız anaokulları hem de örgün ve yaygın eğitim kurumlarının bünyelerinde ana sınıfları açılmış ve giderek özel okul öncesi eğitim kurumları da yaygınlaşmaya başlamıştır.

Okul öncesi eğitimin amaçları, Türk Millî Eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak;

- Çocukların; Atatürk, vatan, millet, bayrak, aile ve insan sevgisini benimseyen, millî ve manevi değerlere bağlı, kendine güvenen, çevresiyle iyi iletişim kurabilen, dürüst, ilkeli, çağdaş düşünceli, hak ve sorumluluklarını bilen, saygılı ve kültürel çeşitlilik içinde hoşgörülü bireyler olarak yetişmelerine temel hazırlamak amacıyla çaba göstermek,
- Çocukların beden, zihin ve duygu gelişmesini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak,
- Çocukların Türkçe'yi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamak,
- Çocuklara sevgi, saygı, iş birliği, sorumluluk, hoşgörü, yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma gibi davranışları kazandırmak,
- Çocuklara hayal güçlerini, yaratıcı ve eleştirel düşünme becerilerini, iletişim kurma ve duygularını anlatabilme davranışlarını kazandırmak,
- Çocukları ilköğretime hazırlamaktır.

Günümüzde okul öncesi eğitim; 36-72 ay grubundaki çocukların eğitimini kapsar ve isteğe bağlıdır. Okul öncesi eğitim;

- Bağımsız anaokulları (37-72 ay)
- Ana sınıfları (60-72 ay) ve
- Uygulama sınıfları olmak üzere üç tip kurum tarafından sunulmaktadır.

Bunlardan *ana sınıfları*; örgün eğitim kurumları bünyesinde açılmaktadır. İlköğretim okulları bünyesinde açılan okullar her ne kadar ilköğretimin başlangıç sınıfı gibi görülmekte ise ilköğretimin bir parçası değildir. Okul öncesi eğitim kurumlarına girişte temel koşul 36 ayı doldurmuş olmaktır. *Okul öncesi eğitim kurumları* karma eğitim yaparlar. Okul öncesi eğitim kurumlarının hemen tamamında aileler ücret öderler ve/veya öğretim materyali vb. gereksinimleri karşılamakla yükümlüdürler.

Okul öncesi eğitim hizmeti sağlayıcıları; Millî Eğitim Bakanlığı, diğer kamu kurumları ve özel öğretim kurumlarıdır.

Okul öncesi eğitimle ilgili istatistikler için bakınız 2.5.

2.1 Organizasyon

Türkiye'deki okul öncesi eğitim kurumlarında ana hizmet sağlayıcı kamu eğitim kurumlarıdır. Bunun yanında kamu kurumları (genellikle kendi personelinin çocuklarına) ve özel öğretim kurumları da hizmet sağlar.

Okul öncesi eğitim kurumları, müdür tarafından yönetilir. Müdür; kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge, program ve emirlere uygun olarak okulun bütün işlerini düzenlemeye, yürütmeye ve denetlemeye yetkilidir. Müdür, kalite yönetimi anlayışına uygun olarak okulun yönetilmesi, değerlendirilmesi ve geliştirilmesinden sorumludur.

Okul öncesi eğitim kurumlarında binanın fiziki durumu, kapasitesi, personel sayısı, çevre şartları, velilerin istekleri ve çocuk sayısı göz önünde bulundurulur;

- Anaokulu ve uygulama sınıflarında *tam gün eğitim* ile *ikili eğitimden* biri veya her iki eğitim şekline yer verilebilir.
- Ana sınıfının bağlı olduğu okulun öğretim şekline bakılmaksızın ana sınıflarında “ikili eğitim” yapılır. Ancak, ikili eğitim için grup oluşturacak sayıda çocuk bulunmadığı takdirde, yarım gün eğitim de yapılabilir.

Okul öncesi eğitim kurumlarında öğretmen; kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge ve emirlerle, programlarda belirtilen görevleri yerine getirmekle yükümlüdür. Okul öncesi eğitim kurumlarında eğitim yılı süresinin 180 iş günü olması esastır. Günlük eğitimin başlama ve bitiş zamanı valiliklerce hazırlanan çalışma takvimine uygun olarak okul yönetimince belirlenir.

Okul öncesi eğitim kurumlarında öğretmenlerin çalışma saatleri, Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen ve Yöneticilerinin Ders ve Ek Ders Saatlerine İlişkin Esaslar ile Okul Öncesi Eğitim Programına uygun olarak, tam gün eğitimde bir günde en çok 9, haftada 42 çalışma saati süresini, ikili ve yarım gün eğitimde ise bir günde 6, haftada 30 çalışma saati süresini geçmeyecek şekilde okul yönetimince düzenlenir.

Öğretmenler; anaokulları ile uygulama sınıflarında aynı çocuk grubuna yönelik olarak günün sabah ve öğleden sonraki bölümlerini kapsayacak ve öğretmenlerin günlük çalışma saati süresini aşmayacak biçimde okul müdürlüğünce düzenlenen zaman çizelgesine göre çalışırlar. Öte yandan, öğretmenler, ikili eğitim yapılan anaokulu ve uygulama sınıfları ile ana sınıflarında ise her grupta bir öğretmen olmak üzere günde 6 saatlik çalışma süresini aşmamak kaydıyla etkinlikte bulunur. Okul öncesi eğitim kurumlarında çocuklar için düzenlenen eğitim etkinliklerinin aralıksız olması esastır. Bir çalışma saati süresi 50 dakikadır. Tam gün eğitim yapılan bağımsız anaokullarında ve uygulama sınıflarında öğle yemeği için 60 dakika süre verilir. Bu sürede öğretmenler çocukların düzenli olarak yemek yemelerini sağlamak için çocuklarla birlikte yemeğe katılırlar. Bu süre öğretmenlerin günlük çalışma saati sürelerinin hesaplanmasında dikkate alınmaz.

Okul öncesi eğitim kurumlarında bir gruptaki çocuk sayısının 10’ dan az 20 den fazla olmaması esastır. Çocuk sayısı fazla olduğu takdirde ikinci grup oluşturulur.

2.2 Faaliyet Programı/Değerlendirme

Okul öncesi dönem yaşamın temelidir. Bu dönemde öğrenme hızı çok yüksektir. Her yaş grubunun gelişim özellikleri ortaktır; ancak her çocuğun kendine özgü olduğu da unutulmamalıdır.

Okul öncesi eğitimde izlenen bazı temel ilkeler aşağıda verilmektedir. Bunlar:

- Çocukların bedensel, bilişsel, duygusal, sosyal, kültürel, dil ve hareket gibi çok yönlü gelişimlerini destekleyecek eğitim ortamı hazırlanır.
- Eğitim etkinlikleri düzenlenirken; çocukların yaşları, gelişim özellikleri, öğrenme hızları, ilgileri, gereksinimleri ile okulun ve çevrenin imkânları dikkate alınır.
- Çocukların; beslenme, uyku, öz bakım becerileri, doğru ve sağlıklı temel alışkanlıklar kazanmalarının yanında doğa sevgisiyle çevreye duyarlı olmaları da sağlanır.
- Eğitim etkinlikleri; çocukların, sevgi, saygı, iş birliği, katılımcılık, sorumluluk, yardımlaşma ve paylaşma duygularını geliştirici nitelikte olur.
- Eğitim, sevgi ve şefkat anlayışı içinde yürütülür. Çocuklara eşit davranılır ve bireysel özellikler göz önünde bulundurulur. Çocukların öz güvenlerini kazanmaları için ceza, baskı uygulanmaz ve kısıtlamalara yer verilmez.
- Eğitim etkinliklerinin değerlendirilmesinde belirlenen hedeflere ne ölçüde ulaşıldığı tespit edilir. Plânlama yapılırken bu sonuçlar dikkate alınır.

- Çocukların kendilerini ifade ederken; Türkçe'yi doğru ve güzel konuşmalarına öncelikle önem verilir.
- Şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı hazırlanması için çaba gösterilir.
- Oyun, çocuklar için en uygun öğrenme yöntemi olarak uygulanır.
- Eğitim programı hazırlanırken ailelerin ve içinde bulunulan çevrenin özellikleri dikkate alınır, ailenin eğitime etkin katılımı sağlanır.
- Çocuğun gelişimi ve okul öncesi eğitim programı düzenli olarak değerlendirilir.

Okul öncesi eğitim programı, gelişimsel gereksinimleri karşılayıp gelişim alanlarının birbiri ile dinamik etkileşimini destekleyerek, çocuğun bütün gelişim alanlarındaki davranışlarını daha üst düzeye çıkarmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda bir *anaokulu / ana sınıfı* programı şu öğeleri içermektedir: Türkçe, dil, oyun, müzik, sanat, okuma - yazmaya hazırlık çalışmaları, fen ve doğa, drama vb.

Değerlendirme, okul öncesi eğitim sürecinin en temel öğelerinden biridir. Değerlendirme; çocuğun gelişiminin değerlendirilmesi, programın değerlendirilmesi, öğretmenin kendini değerlendirmesi olarak farklı yönlerden ele alınır.

Öğretmen, çocuğu değerlendirirken onun kazanılması beklenen davranışlarındaki gelişmesini, eğitim süreci içinde inceler. Bu değerlendirmeyi sadece tek bir etkinliğe yönelik olarak değil, gün içinde değişik etkinlikler sırasında gözlem şeklinde yapar ve daha sonra bu gözlem sonuçlarını gözlem kayıt formlarına geçirir. Çocuklar tek tek çağrılarak çocuğa yapması gerekenler söylenir. Ancak yapıp yapamadıklarının listelenmesi şeklinde bir değerlendirme kesinlikle yapılmaz.

Çocuk tek bir gözlem sonucuna göre değerlendirilmez. Özellikle küçük yaş gruplarında gelişim hızlı olduğu için gözlemler daha sık yapılır.

Ailelere her yarıyılıda gözlem sonuçlarına dayanarak hazırlanmış en az bir gelişim raporu verilir. Gelişim raporlarında gözlem sonuçları somut örneklerle dayandırılarak sunulur. Bu rapor; iyi, orta, zayıf ya da güzel, katıldı, katılmadı şeklinde karne biçiminde hazırlanır.

Program değerlendirilirken, programın tüm boyutları (hedefler, kazanılması beklenen davranışlar, eğitim durumu) ele alınarak, bunlar arasındaki tutarlılıklar, plânlanan ile uygulanan arasındaki durum, uygulamada ortaya çıkan yeni gereksinimler belirlenir.

Öğretmen; kendi kendini değerlendirirken programın ve çocukların değerlendirilmesi sonucunda elde ettiği verileri analiz eder. Bu değerlendirmeler doğrultusunda hazırladığı plânını, eğitim ortamını ve kullandığı materyalleri gözden geçirerek uygulamalarını geliştirir. Öğretmen, Çocukların Kişisel Bilgi Formları ile Okul Öncesi Eğitim Programında yer alan Öğretmen Öz Değerlendirme Formunu doldurur, gelişim ve sağlık kayıtlarını tutar, yılsonu gelişim raporları ile öğrenci dosyalarını hazırlar.

Bütün bu değerlendirmeler sonucunda elde edilen veriler bir sonraki yılın programı hazırlanırken kullanılır (Okul Öncesi Eğitim Programı).

Okul öncesi eğitim kurumlarında çocukların gelişim, eğitim ve sağlık durumları ile ilgili olarak her çocuk için bir gözlem-gelişim dosyası tutulur. Okul öncesi eğitim kurumlarında, her çocuk için tutulan gözlem-gelişim dosyası bilgileri doğrultusunda bir öğrenci dosyası tutulur. Bu dosya çocuğun kayıt yaptırdığı ilköğretim okuluna gönderilir.

2.3 Öğretmenler

Türkiye'de okul öncesi eğitim kurumlarına öğretmen yetiştirme işlevini, diğer öğretmenlerde olduğu gibi, eğitim fakülteleri (Okul öncesi eğitim bölümleri) üstlenmişlerdir. Bu programın normal öğretim süresi 4 yıldır. Ayrıca açık

öğretim yoluyla da okul öncesi öğretmeni yetiştirilmektedir. Mezun olanlar, tüm ilköğretim öğretmenleri (sınıf öğretmeni, İngilizce öğretmeni, fen bilgisi öğretmeni vb.) gibi lisans diploması alırlar ve onlarla eşdeğer statüye sahiptirler.

Kamu okul öncesi eğitim kurumlarında istihdam edilen öğretmenler kamu görevlisi statüsündedir ve çoğunlukla daimi statüde çalışırlar. Ancak son yıllarda, sözleşmeli statüde çalışanların sayıları giderek artmaktadır.

2.4 İstatistikler

Okul öncesi eğitimle ilgili temel istatistiksel veriler Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: Okul Öncesi Eğitim Göstergeleri (Özet)

Gösterge	2005/06	2006/07	2007/08
Öğrenci sayısı	550.146	640.849	701.762
Kız/erkek öğrenci oranı (%)	92,13	91,73	91,63
Okullaşma oranı (36-72 ay) (%)	13,41	16,03	17,71
Cinsiyet oranı (%)	104,34	95,55	95,52
Öğretmen sayısı	20.910	24.775	25.901
Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı	26,31	25,87	28,43
Derslik başına düşen öğrenci sayısı	15,45	16,17	19,37
Özel eğitim kurumlarının payı (öğrenci) (%)	5,22	5,68	5,96

Notlar:

- (1) Cinsiyet oranı kız brüt okullaşma oranının erkek brüt okullaşma oranına bölümüyle elde edilmiştir.
- (2) Yeni kayıt öğrenci sayısının önceki yıl mezun olan öğrenci sayısına bölünmesiyle elde edilmiştir.

Kaynaklar:

- 1- MEB. (2006). Türkiye Eğitim İstatistikleri 2005-06. <<http://sgb.meb.gov.tr>>.
- 2- MEB. (2007; 2008). Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2006-07; 2007-08. <<http://sgb.meb.gov.tr>>.
- 3- MEB. (2004, 2005). Sayısal Veriler 2003-04, 2004-05. <<http://sgb.meb.gov.tr>>.
- 4- TÜİK. (2006). Tek yaşlara göre nüfus projeksiyonları. <<http://www.tuik.gov.tr>>.

3. ZORUNLU EĞİTİM (= İLKÖĞRETİM)

Türkiye Cumhuriyeti'nin başlangıç yıllarında *ilkokulların* (= zorunlu eğitim) öğretim süresi 5 yıldır. Eğitim sistemi; *ilkokul, ortaokul, lise ve yükseköğretim* olarak yapılandırılmıştır. 1997 yılında gerçekleştirilen yeniden düzenlemeyle, *ilkokullar ve ortaokullar ilköğretim okulları* adıyla tek çatı altında birleştirilmişlerdir. Buna göre, ilköğretimin zorunlu eğitimin süresi 8 yıla çıkarılmıştır. (Ayrıntılı bilgi için Ulusal Dosya Bölüm 4'e bakınız).

Türkiye'de ilköğretimle ilgili düzenlemeler ve uygulamalar gerekçesini Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'ndan alır. Türkiye'de ilköğretim, T.C. Anayasasının 42. maddesi gereğince; kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır. Ayrıca, Milli Eğitim Temel Kanunu (1739 Sayı) ve İlköğretim ve Eğitim Kanunu (222 Sayı) da ilköğretimin zorunlu ve ücretsiz olduğuna ilişkin hükümlere yer vermektedir.

İlköğretimin (= zorunlu eğitim) süresi 8 yıldır ve zorunlu eğitim çağı 6-14 yaş grubunu kapsar. İlköğretim tam zamanlıdır, karmadır ve tekli yapıdadır (single structure). Geleneksel ilköğretim uygulamalarının (tam zamanlı ve gündüzlü) yanı sıra, ağırlıklı olarak kırsal kesimdeki öğrencilere eğitim sunmaya yönelik yatılı okullar da (YİBO = *Yatılı İlköğretim Bölge Okulları*) vardır.

Ortalama okul büyüklüğü 300 öğrenci civarındadır. Ancak kırsal kesimde 15-20 kişilik, kentsel kesimlerde 2000'in üzerinde öğrencisi olan okullar vardır. Okul büyüklüğü konusunda ulusal bir standart yoktur.

İlköğretime giriş için sadece yaş koşulu (çocuğun, kayıt yılının 31 Aralık tarihinde 72 ayını doldurmuş olması gerekir) vardır ve her öğrencinin evine en yakın okula gitmesi esastır.

İlköğretileri bitiren öğrenciler "*ilköğretim diploması*" alırlar ve bu diplomayla, *liseye veya cıraklık eğitime* (bakınız bölüm 5) devam edebilir ya da hayata atılabilirler.

İlköğretim okullarında "ulusal program" uygulanır ve genel eğitim verilir. İlköğretim programında "mesleki nitelikli" ögeler çok sınırlıdır.

İlköğretim, devlet okullarında ücretsiz, özel okullarda ücretlidir. Bununla birlikte okullar, çeşitli giderlerinin (kırtasiye, küçük bakım-onarım, donanım, temizlik vb.) karşılanması konusunda ailelerden mali destek sağlarlar. Tüm ilköğretim öğrencilerinin ders kitapları, 2004 yılından bu yana MEB tarafından ücretsiz sağlanmaktadır.

Diğer eğitim kademelerinde olduğu gibi, Türkiye'de ilköğretimin finansmanı da büyük ölçüde kamu tarafından sağlanmaktadır. Özel ilköğretim kurumlarının toplam ilköğretim içindeki payı % 2'ye yakındır (Tablo 3).

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre ilköğretimin amaç ve görevleri:

- Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu millî ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek,
- Her Türk çocuğunu; ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır.

3.1 Okul Örgütü

İlköğretim okullarında öğretim iki biçimde sürdürülür: Tam gün ve ikili eğitim (sabah ve öğleden sonra ayrı gruplar). Özellikle büyük kentlerde (göç alan kentlerde) ikili eğitim uygulamaları yaygındır.

Okullarda haftada 5 gün öğretim yapılır. Cumartesi ve Pazar günleri okullar tatildir. Tüm sınıflarda (1.-8. sınıf) haftalık ders yükü 30 saattir (Ders saati olarak). Günde 6 saat ders yapılır.

Bir ders saati süresi 40 dakikadır. Gerektiğinde dersin özelliği ve öğrenci düzeyi dikkate alınarak blok ders uygulaması yapılabilir. Okul yönetimince teneffüsler için en az 10 dakika zaman ayrılır. Beslenme yapılan teneffüsün süresi 20 dakikadır. Normal öğretim yapan okullarda yemek ve dinlenme için en az 40, en çok 60 dakika ara verilmesi esastır. Ancak bu süre, okulun ve çevrenin şartlarına göre de düzenlenebilir. *Yatılı ilköğretim*

bölge okullarında (YİBO) etüt için günde iki ders saati ayrılır. Ayrıca *ilköğretim okullarında* ders dışı zamanlarda düzenlenecek isteğe bağlı etütler ile kurslardaki ders saati süresi ve teneffüsler de aynı yolla belirlenir.

ilköğretim okullarında ders yılı süresinin 180 iş gününden az olmaması esastır. Kayıt-kabuller ile dinlenme ve yaz tatilinin başlama ve bitiş tarihleri, her yıl düzenlenen çalışma takviminde belirtilir. Öğretim yılının başlaması, yarıyıl tatili ve ders kesimi tarihleri MEB tarafından belirlenir. Bu tarihler göz önünde bulundurularak hazırlanan çalışma takvimi, il millî eğitim müdürlüklerinin önerisi ve valinin onayı ile yürürlüğe girer. Ders yılı iki yarıyla ayrılır. İki yarıyıl arasında dinlenme tatili verilir. Dinlenme tatili Ocak veya Şubat aylarında iki hafta süreyle yapılır.

İlköğretim okullarındaki öğrenci gruplamaları sınıf temeline göre yapılır ve teorik olarak aynı yaştaki çocuklar aynı sınıfta bulunurlar. Sınıf esasına dayalı gruplandırmanın yanında, Türkiye’de 16.379 ilköğretim okulunda birleştirilmiş sınıf uygulaması bulunmaktadır. Öte yandan, son yıllarda sınıf organizasyonunda, alan dersliği (örneğin tarih sınıfı, İngilizce sınıfı vb.) uygulaması başlatılmıştır.

3.2 Program

Türkiye’de ilköğretim sistemini, eğitim plan ve programlarını, bütün ders araç ve gereçlerini araştırmak, geliştirmek ve programlara göre ders veya yardımcı ders kitaplarını hazırlamak, hazırlatmak veya satın alma görevi 3797 sayılı Kanunla Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’na verilmiştir. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı dünyada ve Türkiye’de yaşanan gelişmeler doğrultusunda ilköğretim ve orta öğretim programlarının bütünsel bir bakışla yenilenmesi çalışmalarını sürdürmektedir.

Eğitim programlarının geliştirilmesi; bir sistem bütünlüğü içinde, bireylerin ve toplumun ihtiyaçları doğrultusunda, eğitim-öğretimle ilgili yasa ve kararlar ile çağın gerekleri, konu alanlarının özellikleri ve AB eğitim standartları dikkate alınarak yapılmaktadır.

2005-2006 öğretim yılından itibaren uygulamaya konulan yeni ilköğretim programlarının hazırlanmasında; davranışçı program yaklaşımından çok bilişsel ve yapılandırmacı (constructivist) öğrenme yaklaşımları dikkate alınmıştır. Buna paralel olarak, ölçme ve değerlendirme sürecinde, yapılandırmacı öğrenme kuramlarına dayanan alternatif değerlendirme yaklaşımları (performans değerlendirmesi, ürün dosyası hazırlanması, duyuşsal gelişimlerin izlenmesi, çeşitli ölççeklerin kullanılması vb.) dikkate alınmıştır.

Yeni ilköğretim programının öngördüğü ortak beceriler şunlardır: Türkçe’yi doğru, etkili ve güzel kullanma becerisi, eleştirel düşünme becerisi, yaratıcı düşünme becerisi, iletişim becerisi, problem çözme becerisi, araştırma-sorgulama becerisi, bilgi teknolojilerini kullanma becerisi, girişimcilik becerisi. Program hazırlanırken dersler ve konular birbirinden bağımsız düşünülmemiştir. Bu amaçla hazırlanan ilköğretim programlarında “ders içi ilişkilendirme” ve “diğer derslerle ilişkilendirme” adlı bölümler oluşturulmuştur. Programda ayrıca; afet eğitimi ve güvenli yaşam, girişimcilik, insan hakları ve vatandaşlık, özel eğitim, rehberlik ve psikolojik danışma, sağlık kültürü, spor kültürü ve olimpik eğitim, ara disiplin alanları olarak belirlenmiştir.

Programda yer alan dersler zorunlu ve seçmeli olarak ikiye ayrılmıştır. *İlköğretim okullarında* dersler ve ders saatleri sınıf esasına göre düzenlenmiştir. İlk 5 sınıfta ünite esas iken 6, 7 ve 8. sınıflarda ders esastır.

Yeni programla birlikte, ilköğretim kurumlarındaki eğitim-öğretimde; öğrenciler, temel bilgi ve becerileri kazanırken; yapıcı, yaratıcı, eleştirel düşünebilen, öğrenmeyi öğrenen ve karşılaştığı problemleri çözebilen bireyler olarak yetişmeleri için öğrenci merkezli eğitim ön plana çıkarılmaya başlanmıştır. Yapılandırmacı bir yaklaşımla derslerin özelliklerine göre aktif öğrenme, grupta öğrenme, bireysel öğretim gibi çağdaş öğrenme-öğretme yöntem, teknik ve stratejilerine yer verilmeye başlanmıştır.

İlköğretim programında, sınıflara göre değişmekle birlikte şu derslere yer verilmektedir: Zorunlu dersler, Türkçe, matematik, fen ve teknoloji, yabancı dil, din kültürü ve ahlak, görsel sanatlar, müzik ve beden eğitimi. Seçmeli dersler; sanat ve sporla ilgili dersler, bilgisayar, satranç vb. Ayrıca, öğrencilerin gelişimini desteklemek ve gelecekteki okul türlerine yöneltme desteği sağlamak üzere tüm sınıflarda haftada bir saat rehberlik / sosyal

etkinlikler dersi vardır. Aynı sınıftaki (dolayısıyla benzer yeterlikteki) tüm öğrencilere aynı dersler (konular) öğretilir. Ancak seçmeli dersler farklılaşır.

Haftada 30 saat ders vardır. Bunun 26-28 saati zorunlu, 2 saati seçmeli derslere ayrılmıştır.

İlköğretim kurumlarında öğretme yöntemlerinin ne olacağına öğretmenler tarafından karar verilir. Her öğretmen kendi dersi ile ilgili olarak programının gerektirdiği hazırlıkları yapmaktan sorumludur.

İlköğretim okullarında okutulacak ders kitapları MEB tarafından belirlenmekte ve 2004 yılından bu yana ücretsiz olarak okullara dağıtılmaktadır.

İlköğretim programlarının yenilenmesiyle birlikte ders kitaplarında da bir yenilenme dönemine girilmiştir. Ders kitapları yeni programın içeriği doğrultusunda Ders Kitabı, Öğretmen Kılavuz Kitabı, Öğrenci Çalışma Kitabı biçiminde üretilmiştir.

3.3 Değerlendirme/Belgeleme

Yeni ilköğretim programı değerlendirmeyi, öğrenmenin ayrılmaz bir parçası olarak görür. Sadece öğrenme ürününü değil, öğrenme sürecini de değerlendirir. Uygun ölçme ve değerlendirme yöntemleri ile çocuğun gelişimini de izler.

Öğrencilerin başarısı; sınavlar, varsa proje ve öğrencilerin performanslarını belirlemeye yönelik çalışmalardan alınan puanlara göre tespit edilir. Öğrencilerin performansını belirlemeye yönelik çalışmalar; ders ve etkinliklere katılım ile performans görevlerinden oluşur.

Öğretmenler, ölçme ve değerlendirmenin genel esaslarını, derslerin öğretim programlarında yer alan genel amaçları ve kazanımları dikkate alarak öğrencilere sınavlar, projeler, performans ödevleri yaptırır. Özel eğitim kapsamındaki öğrencilerin sınav, proje, performans görevleri ve ders içi performansları bireyselleştirilmiş eğitim programları dikkate alınarak değerlendirilir.

İlköğretim okullarının her sınıfı için öğrencilerin başarıları dört ayrı notla, başarısızlıkları ise bir tek notla değerlendirilir. Geçer notlar şunlardır: Orta (2), iyi (3), çok iyi (4), pekiyi (5). Geçmez not ise 1'dir.

Sınavlar: Sınavlar öğretmenler tarafından yapılır. 1, 2 ve 3 üncü sınıflarda öğrencilerin gelişimi, ilerleme ve çabaları, sınavlar yapılmaksızın proje, performans ödevi ve ders içi performanslarını temel alan öğretmen gözlemlerine dayalı olarak değerlendirilir. 4, 5, 6, 7 ve 8 inci sınıflarda bir yarıyıldaki haftalık ders saati üçten az olan derslerde en az iki, üç ve üçten fazla olan derslerde ise en az üç sınav yapılır. Öğrencilerin başarıları sınavlarla birlikte proje, performans ödevi, ders içi performanslarına dayalı olarak değerlendirilir. Bir yarıyıldaki her dersten en az bir sözlü (Yabancı dil dersi için en az iki sözlü notu) notu verilmesi esastır.

İlköğretim okulları sekiz yıllık okullardan oluşur (single structure) ve bitirenlere *ilköğretim diploması* verilir. Ara sınıflarda, her yılın sonunda öğrenciye bir karne verilir (öğrenci durum belgesi). Zorunlu öğrenim çağı sonuna kadar (14 yaşının sonuna kadar) 8 inci sınıfı bitiremeyenlere, ilköğrenimlerini tamamlamak üzere en çok dört öğretim yılı daha ek süre verilir. Bu süre sonunda da okulu bitiremeyenlere, öğrenim durumunu gösterir "Öğrenim Belgesi" verilir. İlköğretim son sınıfta ayrı bir "*bitirme sınavı*" yoktur.

Zorunlu öğrenim çağı dışına çıkan ve 8. sınıfı bitiremeyen öğrenciler *Acık İlköğretim Okuluna* yönlendirilir.

İlköğretimde öğrenci, kendi yaş grubu içinde bir bütün olarak yetiştirilir ve değerlendirilir. Buna göre; Öğrencinin yıllık başarısı, her dersten ayrı ayrı değil, tüm derslerden ve sosyal etkinlik çalışmalarından bir bütün olarak değerlendirilir. Başarılı öğrenciler doğrudan bir üst sınıfa geçirilir.

İlköğretim kurumlarında bir üst sınıfa devam etmek veya mezun olabilmek için öğrencinin iki yarıyıl ortalaması 2'den aşağı olamaz. Otomatik sınıf geçme yoktur.

Sınıf seviyesine göre yetersizlikleri görülen öğrenciler için ikinci yarıyılın ilk ayı içinde sınıf veya branş öğretmenleri, okul rehber öğretmeni, okul yönetimi ve öğrenci velilerince öğrencinin, okulun ve çevrenin durumuna göre destekleyici önlemler alınır (özel kurslar vb.).

Alınan bütün önlemlere rağmen bir üst sınıfta güçlüklerle karşılaşabilecek öğrencilerin sınıf geçmesine veya sınıf tekrarına; 1, 2 ve 3 üncü sınıflarda okul müdürünün veya müdür yardımcısının başkanlığında sınıf öğretmeni ile varsa okulun rehber öğretmeni, 4, 5, 6, 7 ve 8 inci sınıflarda ise şube öğretmenler kurulunda karar verilir.

Birleştirilmiş sınıflarda, 3 üncü ve 5 inci sınıflar dışındaki öğrencilere sınıf tekrarı yaptırılmaz.

Kaynaştırma yolu ile eğitimlerine devam eden özel eğitim gerektiren öğrencilere, başarısızlıklarından dolayı sınıf tekrarı yaptırılmaz.

İlköğretimi bitiren her öğrenci *ortaöğretime (liseye)* devam etme hakkına sahiptir. Bazı *lise* türlerine (*Anadolu liseleri, fen liseleri, sosyal bilimler lisesi vb.*) giriş merkezi sınavla (OKS) yapılır. İlköğretimdeki başarı notunun bu tür liselere geçişte bir etkisi yoktur. Ancak, ilköğretimdeki başarı notunun liselere geçişte yansması için yeni çalışmalar yapılmaktadır. *İlköğretim okullarını* bitirenler, *genel lise* ya da *mesleki-teknik liseyi* seçmede özgürdürler. Öğrencilere, ilköğretim sürecinde gerekli mesleki rehberlik desteği sağlanır. Bununla birlikte nihai karar yetkisi öğrenci ve ailesindedir.

MEB Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre *ilköğretim okullarında* oluşturulan rehberlik ve psikolojik danışma servislerinde yeterli sayıda rehber öğretmen/psikolojik danışman görevlendirilir.

İlköğretim kurumlarında okul müdürlüğüne öğretim yılı başında 6, 7 ve 8 inci sınıfların her şubesinde bir şube rehber öğretmeni görevlendirilir. 1, 2, 3, 4 ve 5 inci sınıflarda bu görevi sınıf öğretmenleri yürütür. İlköğretim kurumlarında rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri İlköğretim Okulları Haftalık Ders Çizelgesinde yer alan rehberlik ve sosyal etkinlikler dersi içinde yürütülür.

3.4 Öğretmenler

İlköğretim okullarında dersler sınıf veya *branş* öğretmenleri tarafından okutulur. İlköğretim okullarının 1-5 inci sınıflarında sınıf öğretmenliği esastır. 6-8. sınıfta alan öğretmenleri görevlidir. Bazı dersler için 4. sınıftan itibaren *branş öğretmenleri* görevlendirilebilir (müzik, beden eğitimi, yabancı dil vb.).

Türkiye'de ilköğretim okullarına (sınıf öğretmeni ve alan öğretmeni) öğretmen yetiştirme işlevini, diğer öğretmenlerde olduğu gibi, eğitim fakülteleri (ilköğretim bölümleri) üstlenmişlerdir. Bu bölümde; *sınıf öğretmenliği* ve *branş öğretmenlikleri* (Fen bilgisi, sosyal bilgiler, matematik vb) ayrı programlarla yetiştirilir. Bu programın normal öğretim süresi 4 yıldır. Mezun olanlar, *lisans diploması* alırlar. İlköğretim programında yer alan bazı branş derslerinin (yabancı dil, müzik, resim iş, bilgisayar vb.) öğretmenleri ise yine lisans düzeyinde ancak başka bölümlerde yetiştirilir.

Diğer eğitim kademelerinde olduğu gibi, Türkiye'de ilköğretim okullarında çalışan öğretmenlerin mesleki statüleri yasalarla düzenlenmektedir ve "devlet memuru" statüsündedirler (Bkn. Ulusal Dosya Bölüm 8.2).Yine, devlet memurlarının büyük bölümünde olduğu gibi daimi statüde istihdam edilirler ve istihdam garantisine sahiptirler. Ancak son yıllarda, sözleşmeli statüde çalışanların sayıları giderek artmaktadır.

Türkiye'de öğretmenlerin hizmetiçi eğitimi ve daha üst düzeydeki eğitim ve gelişimleri Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 48 ve 49. maddeleri, 657 ve 3797 Sayılı Kanunlar ve bunlara dayalı olarak çıkarılmış yönetmelikler çerçevesinde düzenlenip yürütülmektedir. Öğretmenler, her öğretim yılının başlangıcında ve bitiminde 10 gün süren seminerlere katılmakla yükümlüdürler.

3.5 İstatistikler

Tablo 3: İlköğretim Göstergeleri

Gösterge	2005/06	2006/07	2007/08
Öğrenci sayısı	10.673.935	10.846.930	10.870.570
Kız/erkek öğrenci oranı (%)	90,08	90,81	91,49
Okullaşma oranı brüt (%)	95,59	96,34	104,54
Okullaşma oranı net (%)	89,77	90,13	97,37
Cinsiyet oranı (%)	93,33	94,11	96,39
Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı	27,38	26,93	24,40
Okul başına düşen öğrenci sayısı	305,06	312,99	318,85
Derslik başına düşen öğrenci sayısı	35,94	35,27	34,41
Yeni kayıt / mezun oranı (%)	120,74	124,28	118,81
Sınıf tekrar oranı	n.a.	n.a.	n.a.
Okul terki oranı	n.a.	n.a.	n.a.
Özel eğitim kurumlarının payı (öğrenci) (%)	1,77	1,96	2,54

Notlar:

(1) Cinsiyet oranı kız brüt okullaşma oranının erkek brüt okullaşma oranına bölümüyle elde edilmiştir.

(2) Yeni kayıt öğrenci sayısının önceki yıl mezun olan öğrenci sayısına bölünmesiyle elde edilmiştir.

Kaynaklar:

1- MEB. (2006). Türkiye Eğitim İstatistikleri 2005-06. <<http://sgb.meb.gov.tr>>.

2- MEB. (2007; 2008). Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2006-07; 2007-08. <<http://sgb.meb.gov.tr>>.

3- MEB. (2004, 2005). Sayısal Veriler 2004-05. <<http://sgb.meb.gov.tr>>.

4- TÜİK. (2006). Tek yaşlara göre nüfus projeksiyonları. <<http://www.tuik.gov.tr>>.

4. GENEL VE MESLEKİ ORTAÖĞRETİM

Bugünkü ortaöğretim sisteminin temel yasal çerçevesi 1973 yılında çıkarılan ve zaman içinde çeşitli değişikliklere uğrayan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile belirlenmiştir. Bu yasa dışında ortaöğretimle ilgili başka yasalar da vardır. Bu yasa ortaöğretimin kapsamını (okul türlerini ve süresini), ortaöğretimden yararlanma hakkı ve giriş koşullarını, ortaöğretimin amaçlarını belirlemektedir. Ortaöğretim okullarının genel amaçları bu kanunun 28. maddesinde belirlenmiştir: "Ortaöğretimin amaç ve görevlerinin, Milli Eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak;

- Bütün öğrencilere ortaöğretim seviyesinde asgari ortak bir genel kültür vermek suretiyle onlara kişi ve toplum sorunlarını tanıtmak, çözüm yolları aramak ve yurdun iktisadi sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunmak bilincini ve gücünü kazandırmak,
- Öğrencileri, çeşitli program ve okullarla ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yükseköğretime veya hem mesleğe hazırlamak" olarak belirlenmiştir. Yasada bu görevler yerine getirilirken öğrencilerin istekleri ve yetenekleri ile toplumun ihtiyaçları arasında denge sağlanması öngörülmüştür.

Ortaöğretim, zorunlu eğitim (ilköğretim) sonrası dört veya beş yıl süreli öğretim kurumlarından (liselerden) oluşmaktadır. Bu okullar, "genel liseler" ve "mesleki ve mesleki-teknik liseler" olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. Bu iki okul grubu dışında, nüfusu az ve dağınık olan yerlerde, ortaöğretimin hem genel hem de mesleki ve teknik öğretim programlarının bir arada uygulandığı "çok programlı lise" (hem genel hem de mesleki içerikli programlar) olarak adlandırılan okullar da vardır.

Günümüzde "ortaöğretim" tek bir kademedен oluşmaktadır. 1997 yılında 4306 sayılı yasa ile zorunlu eğitimin 5 yıldan 8 yıla çıkarılmasıyla birlikte, ortaöğretimin birinci kısmını oluşturan "ortaokullar" (lower secondary education) ilköğretimle bütünleştirilmiştir.

Daha önce üç yıl süreli olan ortaöğretim okulları, 2005-2006 öğretim yılından geçerli olan yeni düzenlemeyle en az dört yıl süreli hale getirilmiştir. Yabancı dil hazırlık sınıfı olan bazı okullar, yabancı dil hazırlık sınıfı dahil 5 yıl sürelidir (Örneğin Sosyal Bilimler Lisesi). Ortaöğretimin bazı okulları ile özel ortaöğretim okullarında, eğitim programlarının hedeflerine uygun olarak yabancı dil hazırlık sınıfları bulunmakta, bu okullarda fen grubu ve matematik dersleri yabancı dilde yapılabilmektedir. (Örneğin, sosyal bilimler liseleri, Kadıköy Anadolu Lisesi, Galatasaray Lisesi, İstanbul Lisesi).

Hem genel hem de mesleki ve teknik eğitimde Anadolu" sıfatıyla adlandırılan (Anadolu Lisesi, Anadolu Meslek Lisesi gibi) ya da bu şekilde adlandırılmasa da aynı statüde değerlendirilen ve giriş sınavı ile öğrenci alan yabancı dilin ağırlıklı olduğu okullar bulunmaktadır. Bu okulların diğer okullardan temel farkı yabancı dil derslerinin fazla olması ve fen bilimleri alanındaki bazı derslerin yabancı dilde okutulabilmesidir. Temel ilke olarak, öğrencilerin zorunlu ilköğretim sonrasında ilgi ve yetenekleri ölçüsünde genel ve mesleki-teknik ortaöğretim kurumlarından yararlandırılması amaçlanmaktadır. Ortaöğretim sisteminde, bu amacı gerçekleştirmeye yönelik bir okul çeşitliliği vardır.

İlköğretime bitirmiş ve kayıt döneminde 19 yaşını tamamlamamış olan herkes ortaöğretime devam etme ve devam etmek istediği okul (lise) türünü seçme hakkına sahiptir. Uygulamada bazı okullara yönelik yüksek talep nedeniyle ortaöğretim kurumlarına öğrenci kabulü iki biçimde gerçekleştirilmektedir; (1) Genel olarak yabancı dilin ağırlıklı olduğu liseler (Anadolu liseleri ya da bu liselere eşdeğer görülen liseler) ile özel yetenek gerektiren okullara giriş merkezi sınavla, (2) diğer okullara (liseler, ticaret meslek liseleri, endüstri meslek liseleri, kız meslek liseleri, imam-hatip liseleri, çok programlı liseler) doğrudan başvuru yoluyla gerçekleştirilir. İki tür giriş sınavı bulunmaktadır: (1) *Ortaöğretim Kurumları Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı* (OKS): Bu sınav, ilköğretime son sınıf öğrencilerine, sınavla öğrenci alan ortaöğretim kurumlarına giriş için merkezi olarak uygulanan çoktan seçmeli bir sınavdır. Öğrenciler sınavlardaki başarı sıralamasına göre kontenjanlar ölçüsünde başvurdukları okullara yerleştirilmektedir. Tüm Anadolu liseleri, Sosyal Bilimler Liseleri ve Fen Liseleri bu sınavla öğrenci almaktadırlar. (2) *Özel Yetenek Sınavı*: Spor ve güzel sanatlar alanlarındaki okullar özel yetenek sınavı ile öğrenci almaktadırlar.

Ortaöğretim kademesi teorik olarak 14-17 yaş grubunu kapsamaktadır ve zorunlu eğitim kapsamı dışındadır. Sınıfların oluşturulması genellikle giriş yılındaki öğrencilerin yaşlarına bağlı olmaktadır. Ancak, genellikle, sınıf tekrarı, okula geç başlama gibi istisnai durumlar dışında aynı yaş grubundaki öğrenciler aynı sınıflarda öğrenim görürler. Diğer kademelerde olduğu gibi ortaöğretimde de karma eğitim yapılıdır. Bununla birlikte, mesleki-teknik eğitim okullarında bazı alanlar belirli bir cinsiyeti ilgilendiren bir meslekle ilişkili olmakta (Örneğin, çocuk gelişimi, ebelik) ve bu nedenle kız ya da erkek öğrenciler bazı alanlarda ağırlıklı olabilmekte, hatta tek bir cinsiyetin olduğu sınıflar da oluşabilmektedir.

Sınıflardaki öğrenci sayıları okul türüne göre farklılık göstermektedir. Genel liselerin sınıflarındaki öğrenci sayılarının ne olacağına ilişkin yasal bir düzenleme yoktur. Özel yetenek sınavı ile öğrenci alan Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi ve Spor Lisesi ile Fen Lisesi ve Sosyal Bilimler Lisesinde bir sınıfta bulunması gereken öğrenci sayısı 24 ile sınırlandırılmıştır. Genel eğitim veren Anadolu liseleri ile tüm mesleki ve teknik eğitim okullarında bir sınıfta bulunması gereken öğrenci sayısı 30 ile sınırlandırılmıştır. Kayıt yaptıran öğrenci sayısı 12'den az olan programlarda sınıf oluşturulmaz. Öğrenciler isteklerine göre başka programlara yönlendirilir.

Ortaöğretim okullarında devam zorunludur. Ders yılı içinde yasal bir mazereti (sağlık vb.) olmaksızın toplam 20 gün okula devam etmeyen öğrenciler, notları ne olursa olsun başarısız sayılır ve sınıf tekrar ederler.

Devlet okullarında ilke olarak eğitim ücretsizdir. Ancak, ailelerin okullara katkıları bulunmaktadır. Öğrenci velilerinin kayıt sırasında ya da yıl içinde yapacakları gönüllü bağışları Okul-Aile Birliklerince kabul edilmektedir. Bu yolla sağlanan kaynaklar okulların işletme giderleri (destek personeli, temizlik, bakım-onarım, kırtasiye vb.) için kullanılmaktadır. Diğer taraftan, ulaşım, okul gereçleri, beslenme vb. doğrudan harcamalar öğrenci aileleri tarafından karşılanmaktadır. Ancak, Milli Eğitim Bakanlığı maddi olanaklardan yoksun ve başarılı öğrencilere ve ulaşım yönünden zorluklar yaşayan öğrencilere ortaöğretime devam etme olanağı sağlamak amacıyla parasız yatılılık, pansiyon ve burs hizmetleri sunmaktadır. Özel okullar ise ücretlidir. Özel okullara devam eden öğrenciler (aileleri) önceden belirlenen ve ilan edilen öğrenim ücretini ödemek durumundadırlar. Özel okullardaki öğrenim ücretleri okuldan okula farklılık göstermektedir.

2006-2007 öğretim yılından itibaren ortaöğretim okullarında da ders kitapları öğrencilere Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ücretsiz olarak verilmeye başlanmıştır.

Genel ortaöğretim kurumları, öğrencilerini yükseköğretime hazırlayan programlar sunarken, mesleki-teknik ortaöğretim kurumları hem yükseköğretime hem de istihdama yönelik programlar sunarlar ve uygulamalı eğitimlerini endüstriyle ortaklaşa yürütürler.

4A. Genel Ortaöğretim

Genel ortaöğretim okulları yedi okul türünden oluşmaktadır. Lise, Anadolu Lisesi, Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Anadolu Öğretmen Lisesi, Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi ve Spor Lisesi. Bu okullardan liselere ilköğretim mezunu olan herkes doğrudan kayıt yaptırırken, diğer okul türlerine sınavla öğrenci alınmaktadır.

Bu okullar temel olarak öğrencileri yükseköğretime hazırlayan okullardır. Ancak, sınıflarda bulunan öğrenci sayıları, öğretmen seçimi, giriş koşulları, yabancı dil ağırlığı vb. bakımlarından bazı farklılıklar göstermektedirler.

4A.1 Okul zamanının düzenlenmesi

Ortaöğretim kurumlarında, ders yılının 180 iş gününden az olmaması esastır. Ders yılının süresi, derslerin başladığı günden kesildiği güne kadar okulun açık bulunduğu günler ile öğrencilerin törenlere katıldıkları resmî ve mahallî bayram günleri sayılarak hesaplanır.

Öğretim yılı yarıyıl (sömestr) esasına göre düzenlenmiştir ve iki yarıyıldan oluşur. Birinci yarıyıl (genellikle Eylül ayının ikinci haftasında başlar ve Ocak ayının sonunda biter) ile ikinci yarıyıl (genellikle Haziran ayının ikinci veya üçüncü haftası sonunda biter) arasında yarıyıl tatili verilir. Yarıyıl tatili şubat ayında iki hafta süreyle yapılır. Öğrencilerin yaz tatili ders yılının bitiminden itibaren başlar. Yarıyıl ve yaz tatili dışında öğretim yılı içinde dini, milli

ve bazı özel günlerde okullar tatildir. Ayrıca, belirtilen tatil zamanlarına ek olarak, özel yabancı okullar ve özel azınlık okulları, kendi dini bayramlarında ve özel günlerinde tatil edilir. Öğretim yılının başlaması, yarıyıl tatili ve ders kesimi tarihleri Bakanlıkça belirlenir.

Okullar için bir hafta beş gündür (Pazartesi-Cuma). Okullarda *tam gün* ya da *ikili eğitim* yapılır. Tam gün öğretim yapan okullarda dersler 45 dakikadır. İkili öğretim yapan okullarda ise 40 dakika olabilir. Ders araları okullarca saptanır. Derslerin başlama ve bitiş saatleri Millî Eğitim Müdürünün başkanlığında okul aile birliğinden de bir temsilci alınarak okul müdürlüklerince saptanır. İlçelerdeki okulların günlük çalışma çizelgeleri, yerel koşullara göre okul müdürlerince düzenlenir. Yaz ve kış dönemlerindeki çalışma durumu Millî Eğitim Müdürlerinin başkanlığında toplanacak okul müdürleri tarafından saptanır.

Mesleki teknik öğretim okullarında yapılan meslekî eğitimde ders saati, işletmede yapılan beceri eğitiminde ise çalışma saati esas alınır. Buna göre bir ders saati 40 dakika, dinlenme süresi ise en az 5 dakikadır. Gerekliğinde atölye ve laboratuvar uygulamaları ile zümre öğretmenler kurulunun kararıyla özelliğine göre bazı dersler blok ders şeklinde yapılabilir. Ancak her blok ders, iki ders saati süresini geçemez.

Ortaöğretim kurumlarında gündüz eğitim yapılır. Gece eğitimi çok sınırlıdır.

Derslerin başlama saatleri uygulamada genellikle 07.30-08.30 olmaktadır. Bitiş saatleri, tam gün ya da ikili eğitim ve okulların haftalık ders saatlerine göre farklılaşmaktadır. Genel eğitim veren okullarda bütün dersler okullarda yapılırken, mesleki-teknik eğitim veren okullarda 9. sınıfta bütün dersler okulda, 10., 11. ve 12. sınıf alan derslerinin uygulamalı kısmı işyerlerinde yapılmaktadır.

Öğrencilerin devam etmeleri gereken haftalık toplam ders saati sayısı hem okul türüne hem de sınıf düzeyine göre farklılık göstermektedir. Genel eğitim veren okullardaki toplam haftalık ders saati sayısı 30 ile 37, mesleki ve teknik liselerde 35 ile 45 saat arasında değişmektedir.

Okullarda kullanılacak ders kitapları ve eğitim araçlarının Milli Eğitim Bakanlığı'nca belirlenmesi esastır. 2006-2007 öğretim yılından itibaren ders kitaplarının ücretsiz olarak MEB tarafından dağıtılması nedeniyle, öğretmenlerin kitap seçme olanakları kalmamıştır.

4A.2 Eğitim Programları

Tüm okullarda Bakanlıkça hazırlanan ders çizelgeleri ve öğretim programları uygulanmaktadır. Öğretim Programları minimum ve maksimum haftalık ders saati sayısını, hangi sınıflarda hangi derslerin okutulacağını, zorunlu ortak dersleri, alan derslerini ve seçmeli dersleri ve bunların toplam saatlerini belirler. Öğretim programları, öğrencilerin ilgi, yetenek, bireysel farklılıkları ve yönelecekleri alan/dalın özelliklerine uygun olarak ortak dersler, alan/dal dersleri ile seçmeli derslerden oluşur. Ortak dersler genel eğitimle ilgili dersler olup büyük çoğunluğu birinci sınıf programlarında yer alır. İkinci yıldan başlayarak tüm ortaöğretim okullarında öğrenciler bir alan seçmek ve o alanın derslerini ağırlıklı olarak almak durumundadırlar. Seçmeli dersler; öğrencilerin yöneldiği alan/dalda gelişmelerine veya ilgi ve istekleri doğrultusunda kişisel yeteneklerini geliştirmelerini sağlayan derslerdir.

Uygulanan programın türüne göre birinci sınıftan sonraki dersler alanların birinde ağırlık kazanmaktadır. Öğrenciler ilgi ve başarı durumlarına göre ikinci yıldan itibaren farklı alanlara yönlendirilmektedir. Liselerde, Anadolu Liselerinde, Fen Liselerinde, Sosyal Bilimler Liselerinde, Anadolu Öğretmen Liselerinde aşağıdaki şu dört alandan/programdan birisi ya da bir kaç bulunur. (1) Fen Bilimleri (2) Sosyal Bilimler (3) Türkçe-Matematik ve (4)Yabancı Dil

Güzel Sanatlar Liselerinde resim ve müzik alanları bulunmaktadır. Bakanlığın uygun görmesi durumunda güzel sanatlara yönelik programlar uygulayan başka alanlar da açılabilmektedir. Spor Liselerinde ise, ayrıca belirlenmiş alanlar yoktur, tek program uygulanmaktadır. Birinci yıldaki dersler liselerle benzer biçimde genel eğitimle ilgili ortak ve seçmeli derslerden oluşmaktadır. Diğer sınıflarda genel eğitimle ilgili derslerin yanında ağırlıklı olarak spor ve beden eğitimi alanındaki dersler okutulmaktadır.

Alanlar ile yükseköğretim programları ilişkilendirilmiş durumdadır. Genel eğitim veren ortaöğretim okullarındaki alan dersleri daha çok yükseköğretimin farklı alanlarına yönelik yeterlilikler kazandıran derslerden oluşmaktadır. Bu nedenle öğrenciler yükseköğretime geçişte yapacakları tercihleri hesaba katarak alan tercihinde bulunmak durumundadırlar.

Derslerin öğretimi Türkçe yapılır. Ancak, Anadolu Liselerinde (hem genel hem mesleki teknik) matematik ve fen bilimleri (Fizik, Kimya, Biyoloji) dersleri, yabancı dilde de yapılabilir

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi tüm sınıflarda yer alan ve haftada bir saat olarak okutulan ve Anayasa'da (Madde:24) okutulması zorunlu kılınan bir derstir.

Öğretim yöntemlerinin ve öğrenme materyallerinin ne olacağına, sınav, ödev ve projeler ile uygulamaların nasıl olacağına ve öğretimin nasıl değerlendirileceğine öğretmenler tarafından karar verilir. Zümre oluşturabilecek kadar öğretmenin olduğu derslerde bu konularda zümre öğretmenleri ortak karar verebilirler.

Her öğretmen kendi dersi ile ilgili olarak programının gerektirdiği hazırlıkları yapmaktan sorumludur. Ortaöğretim okullarında öğretim yılı başında her öğretmenin verdiği dersler için yıllık plan yapması ve bu planın okul müdürünce onaylanmış olması esastır. Günlük planlar yapılırken yıllık plana uyulması gerekir. Öğretmenler video, slâyt, radyo-kasetçalar, tepegöz, televizyon vb. görsel araçları kullanabilirler. Okulların çok büyük bir kısmında iletişim ve bilgi teknolojilerinden öğretmenlerin ve öğrencilerin yararlanması olanaklıdır. Bu amaçla bilgi teknolojisi sınıfları oluşturulmuştur.

4A.3 Değerlendirme / Belgelendirme

Öğrencinin başarısı, öğretim programı esas alınarak dersin özelliğine göre yazılı, sözlü ve uygulamalı sınav, ödev ve projeler ders içi ve ders dışı öğrenme etkinlikleri değerlendirilerek saptanır. Yazılı sınavların sayısı, haftalık ders saati sayısı üç ve daha fazla olan dersler için üçten, bir ve iki saat olan dersler için ikiden az olamaz. Bir dönemde öğrencilere her dersten en az bir sözlü sınav puanının verilmesi esastır. Sözlü puanı, öğrencilerin sosyal etkinliklerdeki çalışmaları, derse hazırlıkları, ders içindeki etkinlikleri ve dersle ilgili araştırma çalışmaları değerlendirilerek verilir. Değerlendirme yarıyıl ve yılsonu esasına göre yapılır. Bir dersin yılsonu notu; birinci ve ikinci yarıyıl notlarının aritmetik ortalamasıdır. Sınav, ödev ve projeler ile uygulamalar, 100 tam puan üzerinden değerlendirilir. Değerlendirme sonuçları, öğretmen not defteri ile not çizelgelerine puan olarak yazılır. Puanların not değeri ve derecesi aşağıdaki gibidir.

Puan	Not	Derece
85 - 100	5	Pekiyi
70 - 84	4	İyi
55 - 69	3	Orta
45 - 54	2	Geçer
25 - 44	1	Geçmez
0 - 24	0	Etkisiz

Dönem puanı, yılsonu puanı, yılsonu başarı puanı ve mezuniyet (diploma) puanı 100 üzerinden; dönem notu, yılsonu notu ve yılsonu başarı notu da 5'lik not sistemine göre belirlenir. 5'lik not sisteminde başarı dört, başarısızlık iki notla değerlendirilir.

Bir öğrencinin bir üst sınıfa geçmesi, öğrencinin birinci ve ikinci yarıyıl sonunda aldığı notlara bağlıdır. Öğrencinin, ders yılı sonunda herhangi bir dersten başarılı sayılabilmesi için; (a) ikinci dönem notunun, en az "Geçer" ancak birinci dönem notu "Etkisiz" ise ikinci dönem notunun en az "Orta", (b) işletmelerde beceri eğitimi gören öğrencilerin yılsonu beceri sınavı notunun en az "Geçer" olması gerekir.

Genel ve mesleki-teknik ortaöğretim okulları diplomaya (lise diploması) götüren programlar sunarlar. Derslerini (mesleki-teknik okullarda derslerini ve stajlarını) başarıyla tamamlayan öğrencilere bitirdiği okul türünün adıyla adlandırılan *lise diploması* verilir. Her bir dersin başarıması esas olup bitirme sınavı (Final Examination) yoktur. Diplomalarda üzerinde öğrencinin mezuniyet ortalaması ve alanı/dalı belirtilir. Diplomalarda yükseköğretime giriş sınavına (ÖSS) başvurma ya da yasalarla belirlenen işlere girme veya kendi işinde çalışma olanağı sağlar. Ayrıca, mesleki-teknik okulları bitirenler mezun oldukları alanlarda iki yıllık meslek yüksek okullarına sınavsız geçiş hakkına sahiptirler.

Okuldan ayrılan veya diploma almaya hak kazanan her öğrenciye; kimliğini, diploma bilgilerinin, okul öğrenimi boyunca aldığı dersleri, ders notlarını gösteren öğrenim belgesi (Leaving Certificate) verilir. Bu belge yalnızca bilgilendirme amaçlı olup diploma yerine geçmez, herhangi bir yasal hak sağlamaz.

4A.4 Sınıf geçme/rehberlik/geçiş düzenlemeleri

Ders yılı sonunda, tüm derslerden başarılı olan öğrenciler doğrudan sınıfını geçer. Ayrıca, okul türlerine göre Talim ve Terbiye Kurulu'nca belirlenen dersler dışındaki derslerden başarısızlığı bulunan öğrencilerden yıl sonu başarı ortalaması; (a) Fen liseleri ve sosyal bilimler liselerinde 3.50, (b) Anadolu liseleri ile yabancı dil hazırlık sınıfı bulunan liselerde 3.00, (c) Genel lise, spor lisesi ile meslekî ve teknik liselerde 2.50 olan öğrenciler ortalama ile sınıf geçer.

Doğrudan veya yıl sonu başarı ortalaması ile sınıfını geçemeyen öğrencilerden alt sınıflardaki sorumlu olduğu dersler de dahil, başarısız olduğu ders sayısı en fazla iki olanlar bir üst sınıfa devam ederler. Alt sınıftaki dersler de dahil, ikiden fazla sorumlu dersi bulunanlar ise başarısız sayılırlar. Sorumluluk, o dersin sorumluluk sınavında başarılı olunması hâlinde kalkar.

Öğrencilerden; (a) ortalama yükseltme sınavları sonunda başarısızlığı bulunup yıl sonu başarı ortalamasıyla sınıf geçemeyenler, (b) sorumlu olarak sınıf geçemeyenler, ve (c) devamsızlık nedeniyle başarısız sayılanlar sınıf tekrar ederler. Ders yılı içinde toplam 20 gün okula özürsüz olarak devam etmeyen öğrenciler, notları ne olursa olsun başarısız sayılır. Sınıf tekrarı, ortaöğretim süresince bir defa yapılır. Ancak hazırlık sınıfındaki sınıf tekrarı bu süreye dahil değildir.

Genel ortaöğretim kurumlarından mezun olan öğrenciler ülke çapında merkezi olarak düzenlenen seçme ve yerleştirme sınavı (ÖSS) ile akademik ya da mesleki bir yükseköğretim programına girebilir. Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarından mezun olanlar kendi alanlarıyla ilgili meslek yüksekokullarına sınavsız geçiş hakkına sahiptirler, lisans düzeyindeki yükseköğretim programlarına girmek isteyen öğrenciler sözü edilen seçme ve yerleştirme sınavına katılmak durumundadırlar. Öğrencilerin akademik ortalamaları yükseköğretime girişte belli bir katsayı çerçevesinde giriş puanını etkilemektedir. Herhangi bir yükseköğretim programına giremeyenler doğrudan iş piyasasına girerler ya da çeşitli özel ya da kamu kurumları tarafından düzenlenen yaygın mesleki eğitim kurslarına katılırlar. Bu tür kamu kurumlarına örnek olarak Halk Eğitim Merkezleri (HEM) ve Mesleki Eğitim Merkezleri (MEM) verilebilir.

Ortaöğretim kurumlarında öğrencilerin bireysel, eğitsel ve mesleki rehberlikle ilgili gereksinimleri programlarda yer alan iki ders kapsamındaki etkinlikler yoluyla karşılanmaya çalışılmaktadır: (1) Tanıtım ve Yönlendirme: Bu dersin temel amacı öğrencilerin birinci yılın sonunda seçmek durumunda oldukları alanı/dalı kendi ilgi ve yeteneklerine göre yapabilmelerine yardımcı olmaktır. (2) Rehberlik dersleri: Eğitsel, mesleki ve kişisel gelişim alanlarında sınıf rehberlik kazanımlarına ve yeterliliklerine yöneliktir. Okullardaki rehberlik hizmetleri ayrıca öğrenciyi tanımaya yönelik ölçme-değerlendirme, öğretmene ve ailelere destek, özürsüz ve özel önlemlere ihtiyacı olan öğrencilere destek gibi unsuru da içermektedir.

Ayrıca, rehberlik ve danışma etkinliklerinin etkin biçimde yürütülmesini sağlamak amacıyla tüm il merkezlerinde ve nüfus büyüklüğüne göre bazı ilçe merkezlerinde *Rehberlik ve Araştırma Merkezleri* (RAM) kurulmuştur. Bu merkezlerde yeterli sayıda psikolojik danışman, psikolog, eğitim programcısı, sosyal çalışmacı, çocuk eğitimi ve gelişimcisi ile özel eğitime yönelik alan uzmanları görev yapmaktadır.

4A.5 Öğretmenler

Ortaöğretim öğretmenleri belli bir konu alanında/alanlarında uzmanlaşmışlardır. Tüm öğretmenler kendi branşlarındaki/alanlarındaki dersleri okuturlar. Aynı dersi okutan öğretmenler okul büyüklüğüne göre *zümre öğretmenleri* grubunu oluştururlar. Bu öğretmenler derslerin yürütülmesinde işbirliği halinde çalışırlar. Bir öğretmen birden çok sınıfın dersine girebilir. Bir öğretmenin bir sınıfla birlikteliği dersinin süresi ile sınırlıdır.

Öğretmenlerin en az lisans mezunu olmaları ve öğretmenlik eğitimi almış olmaları önkoşuldur. Öğretmenlik eğitimi; alan ve genel kültür dersler yanında, kuramsal ve uygulamalı eğitim derslerinden oluşur. Öğretmenliğe yeni başlayan öğretmenler *stajyer öğretmen* olarak adlandırılır ve deneyimli bir öğretmen gözetiminde veya birlikte derse girerler. Devlet okullarında çalışan öğretmenlerin büyük çoğunluğu daimi statüde ve tam zamanlı devlet memurudurlar. Ancak, 2005 yılından bu yana sözleşmeli öğretmen ataması da yapılmaktadır.

Öğretmenlerin hizmet içi eğitime katılma süreleri yasal olarak belirlenmemiştir ve katılım zorunlu değildir. Milli Eğitim Bakanlığı gereksinim duyulan çeşitli alanlarda hizmet içi eğitim kursları düzenler ve barınma ve beslenme giderlerini karşılayarak öğretmenleri düzenlenen hizmet-içi eğitim etkinliklerine katılmaya davet eder ya da görevlendirir.

4B. MESLEKİ ORTAÖĞRETİM

Mesleki ve teknik ortaöğretim okulları endüstriyel ve teknik, ticaret ve turizm, sosyal hizmetler ve din hizmetleri alanlarındaki 30'a yakın farklı türdeki okuldan oluşmaktadır. En yaygın olanları Teknik Liseler, Endüstri Meslek Liseleri, Sağlık Meslek Liseleri, Ticaret Meslek Liseleri, İmam Hatip Liseleri'dir. Bu okulların da Anadolu olarak adlandırılan yabancı dilin ağırlıklı olarak öğretildiği türleri vardır. Bu gruptaki okullara sınavla öğrenci alınırken diğer okullara doğrudan başvuru yöntemiyle öğrenci alınmaktadır.

Bu okulların hem yükseköğretime hem de istihdama hazırlama gibi ikili amaçları bulunmaktadır.

Mesleki ve teknik eğitim veren ortaöğretim okullarında birinci yıldaki zorunlu dersler ile Bilgi ve İletişim Teknolojisi dersi ve üçer saatlik seçmeli ders alınmaktadır. İkinci yılda alanlara, üçüncü yılda meslek dalına ayrılırlar ve dördüncü yılda da bu dallara devam ederek mezun olurlar.

4B.1 Okul zamanının Düzenlenmesi

Bu alt bölümde mesleki ve teknik liselerin kendilerine özgü konulara yer verilmiştir. Bu alt boyutla ilgili diğer konularla ilgili (öğretim yılının düzenlenmesi, tatiller, okul günleri ve ders saatlerinin belirlenmesi, sınıfların oluşturulması, ders kitapları vb. konular) ayrıntılı bilgi için bakınız 4A.1.

Meslekî ve teknik eğitim okulları; (1) Endüstriyel ve teknik alanlar, (2) Ticaret, turizm ve iletişimle ilgili alanlar, (3) Sosyal hizmetlerle ilgili alanlar ve (4) Din hizmetleri ile ilgili alanlara göre gruplandırılabilir. Her bir okul türünde belirli meslek alanlarına yönelik alanlar/programlar uygulanmaktadır. Ayrıca her bir alan farklı alt dallardan oluşmaktadır. Okulların sınıflandırılması da daha çok bu programların mesleki bakımdan ağırlığına göre yapılmaktadır. Örneğin, Ticaret Meslek Lisesi; bu okulda yalnızca muhasebe, bankacılık, sigortacılık gibi alanlar bulunmaktadır.

Meslekî ve teknik eğitim okullarında, 9. sınıf öğrencileri derslerinin tamamını okullarda, 10., 11. ve 12. sınıf öğrencileri ise haftanın iki günü okullarda teorik ve uygulamalı eğitim, haftanın üç günü ise "işletmelerde beceri eğitimi" almaktadırlar. Ancak turizm mevsimi nedeniyle, Anadolu otelcilik ve turizm meslek liselerinin öğrencileri Ekim-Mart ayları arasındaki altı aylık dönemde okullarda eğitim görmekte, Nisan-Eylül ayları arasındaki altı aylık dönemde ise işletmelerde beceri eğitimi almaktadırlar. Böylece, işletmelerin makine, araç-gereç ve mesleğinde uzmanlaşmış usta öğretici/eğitici personel imkânlarından faydalanmak mümkün olmaktadır.

İşletmelerdeki mesleki eğitimin gündüz yapılması esastır. Ancak bu eğitim, sektörün ve program türünün özelliği ile iklim koşulları ve yılın belli zamanlarında çalışan işletmeler dikkate alınarak, il meslekî eğitim kurulunun kararı ile saat 24.00'ü geçmemek üzere gece de yapılabilir.

4B.2 Eğitim Programları

Bakınız 4A2.

4B.3 Değerlendirme/Belgelendirme

Bakınız 4A3.

4B.4 Sınıf geçme/rehberlik/geçiş düzenlemeleri

Bakınız 4A4.

4B.5 Öğretmenler

Bakınız 4A5.

4C. Ortaöğretim Sonrası Eğitim

Türkiye'de ortaöğretim kademesi ile yükseköğretim kademesi arasında yer alan okul türü yoktur.

4.6 İstatistikler

Tablo 4: Orta Öğretim Göstergeleri

Gösterge	2005/06	2006/07	2007/08
Öğrenci sayısı	3.258.254	3.386.717	3.245.322
Kız/erkek öğrenci oranı (%)	75,58	76,65	81,38
Okullaşma oranı brüt (%)	85,18	86,64	87,55
Okullaşma oranı net (%)	56,63	56,51	58,56
Cinsiyet oranı (%) ¹	78,76	79,66	85,81
Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı	17,58	18,05	16,99
Okul başına düşen öğrenci sayısı	438,23	426,86	391,95
Derslik başına düşen öğrenci sayısı	34,85	34,30	32,18
Yeni kayıt / mezun oranı (%) ²	158,41	148,69	107,60
Sınıf tekrar oranı (%)	n.a.	n.a.	n.a.
Okul terki oranı (%)	n.a.	n.a.	n.a.
Genel / mesleki teknik öğrenci oranı (%)	175,51	172,13	129,75
Özel eğitim kurumlarının payı (öğrenci) (%)	2,00	2,21	2,89

Notlar:

(1) Cinsiyet oranı kız brüt okullaşma oranının erkek brüt okullaşma oranına bölümüyle elde edilmiştir.

(2) Yeni kayıt öğrenci sayısının önceki yıl mezun olan öğrenci sayısına bölünmesiyle elde edilmiştir.

Kaynaklar:

1- MEB. (2004, 2005). *Sayısal Veriler 2003-04, 2004-05*. <<http://sgb.meb.gov.tr>>.

2- MEB. (2006). *Türkiye Eğitim İstatistikleri 2005-06*. <<http://sgb.meb.gov.tr>>.

3- MEB. (2007; 2008). *Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2006-07; 2007-08*. <<http://sgb.meb.gov.tr>>.

5. MESLEK ÖNCESİ YETİŞTİRME VE ÇIRAKLIK EĞİTİMİ

Çıraklık eğitimi sistemi, hem diplomaya götüren örgün mesleki ve teknik eğitim (Bölüm 4) hem de yetişkinlere yönelik "halk eğitimi" faaliyetlerinden (Bölüm 7) ayrı olarak ele alınmaktadır. Bu tür yetiştirme faaliyetleri esas olarak *mesleki eğitim merkezleri* (MEM) tarafından yürütülmektedir. 2001 yılından itibaren yeni kurulan *mesleki ve teknik eğitim merkezlerinde* de (METEM) çıraklık eğitimi başlatılmıştır (Bu kurumlarda hem lise diplomasına götüren örgün mesleki eğitim, hem yetişkinlere yönelik mesleki kurslar hem de çıraklık eğitimi faaliyetleri bir arada yürütülmektedir). Çıraklık eğitimi faaliyetleri; eğitim merkezleri ve işyerleri tarafından ortaklaşa olarak yürütülmektedir.

5.1 Örgüt ve Yönetim

Türkiye'de *çıraklık eğitimi* 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunuyla düzenlenmiştir. Ayrıca, yasanın ayrıntılarını düzenleyen Mesleki ve Teknik Eğitim Yönetmeliği ve bunlara dayanarak çıkarılmış çeşitli yönergeler bulunmaktadır.

Her ne kadar çıraklık eğitiminde en büyük sorumluluğu *Milli Eğitim Bakanlığı (Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü)* üstlenmiş gibi görünüyor ise de, *çıraklık eğitimi*; planlanması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi bakımından esas itibarıyla çok taraflı bir mesleki eğitim faaliyetidir. Konunun tarafları; çeşitli bakanlıklar (başta *Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı*), meslek kuruluşları (*Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, işçi ve işveren sendikaları vb.*) ve şirketlerdir. Bakanlık ve meslek kuruluşlarının hem merkezi organları hem de yerel (iller) düzeydeki birimleri bu faaliyetlerin planlanması ve değerlendirilmesi aşamalarında rol üstlenmektedirler. Ayrıca, işveren kuruluşları ve şirketler, aynı zamanda eğitimin yürütülmesi ve finansmanında da önemli sorumluluklara sahiptirler.

Çok taraflı olarak yürütülen çıraklık eğitimi faaliyetleri; merkezi düzeydeki politika organı "*Mesleki Eğitim Kurulu*", iller düzeyinde de "*İl Mesleki Eğitim Kurulu*" adı verilen kurullar aracılığı ile yönetilmektedir. Aynı zamanda Türkiye'deki tüm mesleki ve teknik eğitim faaliyetlerinin planlanması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesini de üstlenmiş olan bu geniş katımlı kurullarda; *Milli Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilâtı, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, İşveren Sendikaları, İşçi Sendikaları, Bankalar Birliği, Yükseköğretim Kurulu* temsilcileri yer almaktadır.

Mesleki Eğitim Kurulu'nun çıraklık eğitimine ilişkin başlıca görevleri şunlardır:

- Çıraklık eğitimi ihtiyaçlarını tespit etmek ve MEB'e bildirmek,
- Çıraklık eğitimi programlarının esasları ve süreleri hakkında MEB'e görüş bildirmek,
- Çıraklık eğitimi ve işletmelerde mesleki eğitim (beceri eğitimi) sınavlarıyla ilgili yönetmelik taslaklarını hazırlamak,
- Çıraklarla ilgili sözleşme modellerini hazırlamak,
- İl Mesleki Eğitim Kurullarının yıllık çalışma raporlarını değerlendirmek.

Çıraklık eğitimi programının amaçları şunlardır:

- Aday çırakların ilgi, istek ve yeteneklerine uygun meslek seçimi yapmalarına yardımcı olmak,
- Çırakların mesleklerinde gerekli bilgi, beceri ve iş alışkanlıkları kazanmalarını sağlamak ve onları kalfalığa hazırlamak,

- Kalfalara, mesleklerinin gerektirdiği iş ve işlemleri bağımsız olarak yapabilmeleri ve bir iş yerini yönetebilmeleri için gerekli bilgi, beceri, tutum, davranışlar ile iş alışkanlıkları kazandırmak ve onları ustalığa hazırlamak,
- Ustalara; aday çırak, çırak ve kalfalar ile öğrenci/kursiyerlerin işletmelerdeki eğitimlerini yaptırmak amacıyla iş pedagojisi kursları düzenlemek, başarılı olanlara usta öğreticilik belgesi vermek,
- İş güvenliğine ait genel ilkeleri öğretmek, çalışma hayatına uyumu sağlayacak tutum ve davranışlar kazandırmak,
- Çalışma disiplininin anlam ve önemini kavratmak.

Çıraklık eğitimi iki düzeyde yürütülmektedir:

Çırakların eğitimi (Kalfalığa hazırlanma)

Çalışma hayatının ilk basamağını oluşturan “çırak”; çıraklık sözleşmesi esaslarına göre bir meslek alanında mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını iş içerisinde geliştiren kişiyi ifade eder. Çırakların eğitimi esas olarak MEM aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. MEM’ler; çırak, kalfa ve ustalara eğitim vermek suretiyle sanayinin ihtiyaç duyduğu nitelikli ara insan gücünü yetiştirmek amacıyla açılan eğitim kurumlarıdır. 2001 yılında yapılan düzenlemeyle, *Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezleri* de (METEM) çıraklık ve kalfalık eğitimi üstlenmişlerdir. Çıraklık eğitimine kabul koşulları şunlardır: En az ilköğretim okulu mezunu olmak, 14 yaşını doldurmuş ve 19 yaşından gün almamış olmak ve meslekleri ile ilgili bir işte (işyerinde) çalışıyor olmak. Çıraklık eğitimi zorunlu eğitim kapsamında değildir.

Çırakların teorik ve pratik eğitimleri birbirini tamamlayacak şekilde planlanır ve yürütülür. Çırakların eğitiminin teorik bölümü MEM’lerde (veya METEM veya işyerlerinin eğitim merkezinde) pratik bölümü ise işyerlerinde yapılır. Çıraklar, mesleğin özelliğine göre haftada sekiz saatten az olmamak üzere teorik eğitim görürler. Çıraklar, yılda 11 ay süreyle pratik eğitim yaparlar. Teori / pratik dengesi %40 / %60 düzeyindedir.

Çıraklık eğitiminin süresi, meslek dallarına göre 2-4 yıl arasında belirlenir. Lise veya daha üst düzeyde eğitim görmüş olanlardan çıraklık eğitimine başlayanlar için bu süre normal sürenin yarısına kadar kısaltılabilir.

Ustalık eğitimi

Kalfalık yeterliğini kazanmış olanların mesleki yönden gelişmelerini sağlamak ve bağımsız işyeri açabilmelerini sağlamak amacıyla isteyen kalfalar için *ustalık eğitimi* kursları düzenlenir. Ustalık eğitime; kalfalar ve mesleki ve teknik okul mezunları katılabilir. Ustalık eğitimin süresi, meslek dallarının özelliklerine göre 1-3 yıl arasında belirlenir.

5.2 Çıraklık Eğitimi Kurumları

Türkiye’de çıraklık eğitimi; diplomaya götüren örgün eğitim okulları ve çeşitli sertifikalara götüren yaygın eğitim (yetişkin eğitimi) programlarının dışında bir kategori olarak ele alınmaktadır (Üçüncü kanal denilebilir). Esas olarak, ilköğretimi tamamlamış çocuklara (14-19 yaş) iş içinde meslek kazandırmaya yönelik programları ifade eder.

Çıraklık eğitimi, MEB’e (*Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü*) bağlı *Mesleki Eğitim Merkezlerinde* (MEM) yürütülür. Bu tür programların büyük bölümü MEM’ler tarafından yürütülür. 2001 yılından bu yana METEM olarak adlandırılan merkezler de, mesleki ve teknik lise programları ve çeşitli meslek kursları yanında çıraklık eğitim programları da düzenlemektedirler.

5.3 Kabul İçin Gerekli Koşullar

Kabul için gerekli koşullar 5.1’de belirtilmiştir. Bu koşullara, öğrencinin, meslek dalı için gerekli sağlık koşullarını taşıması da eklenebilir. Yabancı ülkelerden elde edilen belgeler, merkezler tarafından değerlendirilmekte (kredilendirilmekte) ve öğrencilerin programları buna göre belirlenmektedir.

5.4 Finansman

Çıraklık eğitimi ücretsizdir. Başka bir deyişle, öğrenciler çıraklık eğitimi için bir ücret ödememezler. Çıraklık eğitiminin finansmanında üç kaynak vardır: Bunlar; devlet bütçesi, özel fon (*Çıraklık, Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Fonu*) ve işveren katkılarıdır.

Aday çırak, çırak ve kalfaların eğitiminde kamu ve özel kuruluşlarca yapılan teorik ve pratik eğitim giderleri (öğretmen ücretleri, malzeme giderleri vb.) kendi kurum ve kuruluşlarınca, işyerlerinde yapılan pratik eğitimin giderleri ise işyerlerince karşılanır.

Çırak öğrenciye, işyerleriyle yapmış olduğu sözleşme gereğince yaşına uygun asgari ücretin % 30’undan az olmamak üzere ücret ödenir ve bu ödemeler vergiden muafır. Çıraklara sağlanan diğer destekler ise şunlardır: Sosyal güvenlik (emeklilik, sağlık vb.) giderleri karşılanır, paso verilir (indirimli ulaşım), bazı öğrencilere ücretsiz pansiyon (yatılı okuma) sağlanabilir, öğle yemeği verilir.

Ayrıca, 20 ve daha fazla işçi çalıştıran ve Bakanlıkça işletmelerde mesleki eğitim kapsamına alınan, ancak, beceri eğitimi yaptırmayan işletmeler, beceri eğitimi yaptırmaları gereken her öğrenci için eğitim süresince her ay 18 yaşını bitirenlere ödenen asgari ücretin 2/3’ü nispetinde MEB hesabına para yatırmakla yükümlüdürler.

5.5 Öğretim Programları

Türkiye’de mesleki eğitimin işyerleriyle (iş hayatıyla) birlikte yürütülmesi esastır. Sistem, okul-işyeri ortaklığına (ikili sistem) dayalıdır. Benzer biçimde, çıraklık, kalfalık ve ustalık sistemi de işyerleriyle ortaklık içinde yürüyen bir sistemdir.

Çıraklık eğitim programlarının; % 40’u genel bilgi dersleri, % 60’i de meslek bilgisi dersleridir. Dersler, özellikleri dikkate alınarak üst üste veya haftanın belirli günlerinde okutulacak şekilde plânlanır. Çıraklık döneminde uygulanan haftalık ders dağıtımı mesleklere göre farklılık göstermektedir. Çıraklık eğitiminde Genel Bilgi Dersleri bütün meslek dallarında ortak uygulanmaktadır.

Mesleki eğitim programlarının, ulusal meslek standartlarına uygun olarak modüler yapıda hazırlanması esastır. Çıraklık eğitimi programlarının güncellenmesi ve modüler yapıda hazırlanması çalışmaları devam etmektedir. Bu bağlamda; başta genel kültür dersleri olmak üzere (Türkçe, matematik, işletme bilgisi, toplam kalite yönetimi, mesleki bilgisayar), bazı dersler için yeni programlar hazırlanmış ve deneme uygulamalarına geçilmiştir. Ayrıca, 130 meslek dalına ait modüler meslek programları hazırlanmış ve kademeli olarak uygulamaya geçilmiştir.

Çıraklık eğitimindeki mesleki eğitim etkinliklerinde kullanılan öğrenme ve öğretme yöntem ve teknikleri, mesleki etkinliğin niteliğine göre değişmekte, bu yüzden daha çok meslek dalına özgü öğretim yöntemleri kullanılmaktadır. Programların yapısı gereği öğrenci merkezli yöntem ve tekniklerin kullanılması özendirilmektedir. Bu çerçevede, öğretmenler dersin ve konunun gerektirdiği yöntem ve teknikleri seçmekte serbesttirler.

Türkiye’de yetişkinlere yönelik eğitim hizmetleri, dünyadaki gelişmelere paralel olarak “yaşam boyu öğrenme” anlayışında ele alınmakta ve sürekli olarak yeni düzenlemelere gidilmektedir. Bu düzenlemelerin özünde; sürekli mesleki eğitim, meslek standartlarının oluşturulması, örgün ve yaygın mesleki eğitim hizmetlerinin bütünleştirilmesi, gerek genel ve mesleki eğitim gerekse örgün ve yaygın mesleki eğitim programları arasında yatay ve dikey geçişlere fırsat veren esnek yapılar ve modüler programlar ile işletmelerin (endüstrinin) de katıldığı bir eğitim anlayışı vardır. Çıraklık eğitimi uygulamaları da bu anlayış doğrultusunda sürdürülmektedir.

5.6 Değerlendirme/Niteliklerin belirlenmesi

Çıraklık eğitiminde, teorik derslerde başarının değerlendirilmesi, ders öğretmenleri tarafından, dersin özelliğine göre yazılı, sözlü veya uygulamalı sınavlarla yapılır. Çırakların pratik eğitimleri; iş yerindeki çalışmaları, işe yatkınlıkları, devamları, tutum ve davranışları dikkate alınarak, usta öğreticiler tarafından değerlendirilir. Ustalık eğitimine devam edenler, devam ettikleri eğitim sonunda ders öğretmeni tarafından yapılacak yazılı veya yazılı-uygulamalı sınava alınırlar. Bu sınav sonucuna göre değerlendirilirler.

Çıraklık eğitimini tamamlayanlar, kalfalık sınavına girerler ve sınavda başarılı olanlara “*Kalfalık Belgesi*” verilir. Ustalık eğitimini tamamlayanlar veya kalfalıkta beş yıl çalışmış olanlar ustalık sınavına girerler. Sınavı başaranlara “*Ustalık Belgesi*” verilir. Kalfalık ve Ustalık Belgeleri, MEM ve METEM’ler tarafından verilir.

En az üç yıl süreli meslekî ve teknik orta öğretim kurumlarından veya meslekî ve teknik eğitim okul ve kurumlarından mezun olanlar, Bakanlıkça düzenlenen ustalık eğitimi kurslarına katılabilecekleri gibi doğrudan da ustalık sınavlarına girebilir.

5.7 Rehberlik

Örgün mesleki ve teknik eğitim sisteminde olduğu gibi, çıraklık eğitimi sisteminde de rehberlik hizmetlerini yürütmek amacıyla psikolojik danışma ve rehberlik servisi oluşturulur. Rehberlik hizmetleri, Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği ve ilgili diğer mevzuata göre yürütülür.

İstihdama geçişle ilgili düzenlemeler çerçevesinde, kalfalık veya ustalık belgesi bulunmayanlar, kalfa veya usta unvanı ile çalışamaz ve çalıştırılmazlar. Ayrıca, bağımsız işyeri açabilmek için ustalık belgesine sahip olmak veya usta istihdam etmek gerekmektedir

Mesleki Eğitim Kanunu, mesleki eğitim mezunlarının istihdamını güvence altına alan bazı düzenlemeler öngörmüştür. Buna göre, işyeri açmaya izin vermeye yetkili kurumlar (belediyeler, meslek odaları vb.) ustalık belgesi istemekle yükümlüdürler. Yine, işyerlerinde istihdam edilecek kişilerin mesleki eğitim görmüş olmaları (diploma, sertifika, kurs bitirme belgesi, kalfalık belgesi, ustalık belgesi vb.) koşulu bulunmaktadır.

Türkiye’de istihdama geçiş konusunda rehberlik ve danışmanlık yapmaya yetkili kurum *Türkiye İş Kurumu*’dur. İşyerlerinde çalışanların denetimi ise *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı* tarafından yapılmaktadır.

Çıraklık eğitiminde (MEM ve METEM), çeşitli statü, yeterlik ve eğitimsel niteliklere sahip yetiştiriciler görev almaktadır. Merkezlerde yeterli sayıda öğretmen veya kadrolu usta öğretici bulunmaması durumunda ihtiyaç, ek ders ücreti karşılığında görev yapacak uzman ve usta öğreticilerden karşılanır.

Öğretmen: Diğer mesleki ve teknik eğitim kurumlarında da öğretmenlik yapma yetkisine sahip olan eğitimcilerdir. En azından ön lisans düzeyinde öğrenim görmüş olmaları gerekir.

Usta öğretici; İş yerlerinde eğitimden sorumlu kişiler olup, ustalık yeterliğini kazanmış ve ustalık belgesine sahip ve iş pedagojisi kursunu bitirmiş eğitimcilerdir.

Uzman: Alanı ile ilgili yüksek öğrenim görmüş ve bu alanda en az beş yıl başarı ile çalışmış ya da alanında yüksek lisans eğitimi almış kişiler.

Eğitici Personel: Meslekî yeterliğe sahip, öğrencilerin iş yerindeki eğitiminden sorumlu, iş pedagojisi eğitimi almış, meslekî eğitim yöntem ve tekniklerini bilen, uygulayan veya meslekî ve teknik eğitim okul ve kurumlarında atölye, laboratuvar ve meslek dersleri öğretmenliği yapabilme yetkisine sahip kişi.

MEM ve METEM’lerde çalışan eğitimciler farklı çalışma statülerine tabidir. Bir bölümü devlet memuru ve daimi statüdedir. Bir bölümü de sözleşmeli veya part-time statüde istihdam edilir. İşyerlerindeki eğitimciler ise “işçi” statüsünde ve İş Kanunu hükümlerine tabi olarak çalışırlar.

MEM ve METEM'lerde görevli eğitici personel de MEB tarafından düzenlenen hizmet içi eğitim faaliyetlerine katılırlar. Ancak, bir eğiticinin her yıl ne kadar hizmetiçi eğitim göreceği konusunda bir düzenleme yoktur.

5.8 İstatistikler

2007-2008 öğretim yılı itibarıyla, Türkiye'de 307 Mesleki Eğitim Merkezinde (MEM) 3725 *eğitici personel* ve 187927 *kursiyer* (33840'ı bayan) bulunmaktadır. 2003-2004 öğretim yılı sonunda; 66 671 kişiye *kalfalık belgesi*, 54 190 kişiye *ustalık belgesi* ve 22 959 ustaya "*usta öğreticilik*" belgesi verilmiştir. Yeni kayıt olanlar, terk oranları ve istihdama geçişle ilgili mevcut veri bulunmamaktadır (Kaynak: MEB Çıraklık ve yaygın eğitim Genel Müdürlüğü).

6. YÜKSEKÖĞRETİM

Türkiye’de yükseköğretimin temel yasal çerçevesi Türkiye Cumhuriyeti Anayasa’nın 130. ve 131. maddeleri ve 2547 sayılı *Yükseköğretim Kanunu* ile belirlenmiştir. Yükseköğretim Kanununa göre ortaöğretime dayalı en az dört yarı yıl veya daha fazla süreli her kademedeki eğitimin tümü *yükseköğretim* olarak kabul edilmektedir. Türk yükseköğretim sistemi “üniversiteler” ve “yüksek teknoloji enstitüleri”nden oluşur (ISCED 5A-B, 6). Tüm yükseköğretim kurumları üniversiteler / yüksek teknoloji enstitülerine bağlıdırlar. Üniversite dışı yükseköğretim kurumu olarak nitelendirilebilecek (ISCED 5B) yükseköğretim kurumları da bir istisna dışında üniversiteler ya da yüksek teknoloji enstitülerinin bünyesinde yer almaktadırlar. Halihazırda bir üniversite ya da ileri teknoloji enstitüsü çatısı dışında kurulmuş bir vakıf meslek yüksek okulu vardır.

Üniversiteler/yüksek teknoloji enstitüleri; ön lisans derecesine götüren tamamen mesleki eğitim içerikli iki yıl süreli meslek yüksekokulları, lisans derecesine götüren dört yıl süreli fakülteler (fen, edebiyat, mühendislik vb.), beş-altı yıllık fakülteler (tıp ve dış hekimliği), mesleki eğitim ağırlıklı dört yıllık yüksekokullar ve yüksek lisans/doktora derecesi veren enstitülerden oluşmaktadır. Üniversiteler / yüksek teknoloji enstitüleri; yönetim ve finansman bakımından devlet üniversiteleri ve özel (vakıf) üniversiteler olarak iki gruba ayrılabilir.

6.1 Kabul Koşulları

Genel olarak belirtmek gerekirse, her düzeydeki yükseköğretim programlarına giriş kendisindeki önceki kademeyi bitirmiş olma ve giriş sınavlarında başarılı olma koşuluna bağlıdır. Yükseköğretim programları ve giriş koşulları iki grupta ele alınabilir: (1) Önlisans ve lisans programları ve (2) lisansüstü programlar.

a. Önlisans ve Lisans Programlarına Giriş

Genel ilke olarak, bu grupta yer alan yükseköğretim programlarına giriş genel (akademik) ya da mesleki-teknik ortaöğretim okullarından birisinden mezun olma (lise diploması) ve merkezi düzeyde yapılan sınavlarda (OSS) başarılı olma koşuluna bağlıdır. Özel yetenekle girilen programlar (resim, müzik, beden eğitimi vb.) istisna olmak üzere, yükseköğretim kurumlarının hem giriş koşullarını hem de kendi öğrencilerini seçme konusunda yetkileri yoktur. Her kademedeki yükseköğretim programlarının giriş koşulları ve süreci merkezi olarak Yükseköğretim Kanunu ile belirlenmektedir.

Genel olarak, önlisans ve lisans programlarına kabul, ÖSS sonuçları ve öğrencilerin ortaöğretim başarı puanlarına dayalı olarak yapılmaktadır. Giriş sınavları, seçme ve yerleştirme işlemleri *Yükseköğretim Kurulu’na (YÖK)* bağlı bir kuruluş olan *Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM)* tarafından yapılmaktadır. Giriş sınavlarına, *lise diplomasına* sahip olanlar ile liselerin son sınıf öğrencileri katılabilmektedir. Sınavlar çoktan seçmeli test biçiminde olup genel yeterlikleri ve alan bilgisini ölçmeye yöneliktir. Sınavlar beş temel alandaki (Türkçe, Sosyal Bilimler, Matematik, Fen bilimleri, Yabancı dil) sorulardan oluşur. Önlisans ve lisans programları için belirlenen taban puanlar ve üzerinde puan alan adaylar, programların özel koşullarını da dikkate alarak yerleştirme işlemi için başvurabilir. ÖSYM her adayı OSS puanı ve ortaöğretim başarı puanının birleştirilmesiyle hesaplanan yerleştirme puanına göre ilk tercihinden başlamak üzere başarı sıralamasına tabi tutar ve yerleştirir. Okul ve program türlerine göre ortaöğretim başarı puanlarının hesaplanmasında farklı katsayılar uygulanmaktadır. Bu sıralamaya göre adaylar kontenjan dahilinde bir yükseköğretim programına yerleştirilir. Ancak, bu genel durum mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarından mezun olan adaylar ve özel yetenek gerektiren lisans programlarına girmek isteyen adaylar bakımından bazı farklılıklar gösterir.

Yukarıda sunulan genel uygulamanın bir istisnası olarak; mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarından mezun olan adaylar, istedikleri takdirde, bitirdikleri programın devamı niteliğinde olan programların uygulandığı, meslek yüksekokullarına sınavsız olarak yerleştirilebilmektedirler. Bu şekilde bir yükseköğretim programına girmek isteyen adaylar ÖSYM’nin sadece yerleştirme ile ilgili sürecine katılırlar. Mesleki ve teknik ortaöğretim okullarından mezun olup bitirdikleri programın devamı niteliğinde programların uygulandığı meslek yüksek okullarında öğrenim görmek istemeyenler yukarıda açıklanan genel uygulamaya tabidirler.

Özel yetenek gerektiren spor, güzel sanatlar vb. alanlardaki programlara girmek isteyen adaylar ilgili üniversiteler tarafından yapılan uygulamalı özel yetenek sınavlarına katılmak durumundadırlar. Özel yetenek sınavlarına ve yerleştirme sürecine katılabilmek için adayların ÖSS'na katılmış ve özel yetenekle öğrenci alan programlar için belirlenen taban puan veya üzerinde bir puan almış olmaları önkoşuldur. Bu koşulu ve programların özel koşullarını (örneğin, spor bilimlerinde bedensel engelli olmamak gibi) yerine getiren adaylar ilgili yükseköğretim kurumuna başvurabilirler. Yükseköğretim kurumları YÖK'ün belirlediği ilkelere göre uygulamalı yetenek sınavları yaparak adayları başarı sırasına göre sıralarlar ve kontenjanlar dâhilinde yerleştirme yaparlar.

Yabancı uyruklu öğrencilerin Türkiye'de *ön lisans* ve *lisans* programlarına kabul edilmeleriyle ilgili olarak iki kriterden birisi kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi; OSYM tarafından sadece yabancı uyruklu öğrenciler için yapılan *Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı (YÖS)*'nin sonuçları, ikincisi de uluslar arası düzeyde kabul görmüş sınavların (SAT 1, GCE-A level, ACT, ABITUR vb.) sonuçlarıdır. Bunlara ilişkin taban puanlar YÖK tarafından belirlenir.

b. Lisansüstü Programlara Giriş

Lisansüstü programlar (1) *yüksek lisans, doktora, sanatta yeterlik* programları ve (2) *tıpta uzmanlık* eğitimi programları olmak üzere iki grupta ele alınabilir. Birinci grupta yer alan programlara her üniversite kendi düzenlediği sınavlarla öğrenci alırken, ikinci gruptaki programlara merkezi düzeydeki *tıpta uzmanlık sınavıyla (TUS)* öğrenci alınmaktadır.

Birinci grupta yer alan *yüksek lisans, doktora, sanatta yeterlik* programlarına asgari giriş ve başarı koşulları, *Üniversitelerarası Kurulca (ÜAK)* çıkarılan çerçeve yönetmelikle belirlenir. Bu yönetmelik ve ilgili yasal mevzuata dayalı olarak her üniversite kendi giriş koşullarını ve sürecini kendi senatosu tarafından çıkarılan *lisansüstü eğitim yönetmeliği* ile düzenler. Üniversiteler ve bölümler kendi senatolarının kararı ile ek koşullar belirleyebilir ve asgari koşulları yükseltebilirler. Bu nedenle lisansüstü programlara giriş koşulları üniversiteler arasında farklılık gösterebilmektedir.

Lisansüstü programlara giriş için tüm yükseköğretim kurumlarına genellenebilecek başvuru koşulları şöyle sıralanabilir: (1) *Yüksek lisans* programları için *lisans, doktora* programları için lisans (*birleştirilmiş doktora programları* için) veya *yüksek lisans* derecesine sahip olmak, (2) *Akademik Lisansüstü Eğitim Sınavı'ndan (ALES)* öngörülen asgari puan veya daha üstünde bir puan almış olmak ve (3) Yabancı dil yeterliliğine sahip olmak (yabancı dil yeterliliği üniversitelerin yapacağı sınavlar ya da merkezi olarak yapılan sınavlarla belirlenmektedir). Bazı üniversiteler bazı programları için yabancı dil yeterliliği istemeyebilir ya da yabancı dil yeterliliğini başvuru koşulu olarak öngörmeyebilir ancak yabancı dilde yeterli olmayan adaylara giriş sınavında başarılı olmaları durumunda yabancı dilini geliştirmesi için programa başlamadan önce ek süre verebilir.

Giriş sınavlarında başarı genellikle şu bileşenlerin katkısıyla belirlenmektedir: (1) *Akademik Lisansüstü Eğitim Sınavı'nın (ALES)* belirlenen yüzdesi (ÜAK, ALES'in giriş puanına etkisinin %50'den az olamayacağını kararlaştırmıştır). (2) Adayın akademik ortalamasının öngörülen yüzdesi (akademik ortalamanın katkısı genellikle %20 olmaktadır). (3) İlgili bölümce yapılacak sınavın (sözlü sınav veya hem yazılı hem sözlü sınav) öngörülen yüzdesi (Bu sınavın katkısı genellikle %30 olmaktadır.). Üniversiteler isterlerse yalnızca ALES'e göre de lisansüstü programlara öğrenci alabilirler. Asgari başarı puanının ne olacağına her üniversite veya bölüm kendisi karar verebilir.

Öğretmen yetiştirme alanlarındaki lisansüstü programlara öğrenci kabulü, değerlendirme ve verilecek diplomalara ilişkin usul ve esaslar ile bu programların asgari müşterek dersleri ve uygulamalarına ilişkin esaslar *MEB* ve *ÜAK*'nin görüşü alınarak, *YÖK* tarafından belirlenmektedir

İkinci grupta yer alan *tıpta uzmanlık* programlarına yalnızca *tıp fakültesi* mezunları başvurabilmektedir. *Tıpta uzmanlık* programını bitirenler "uzman doktor" unvanını alırlar. Bu unvan, doktora derecesine eşdeğerdir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin Türkiye'de *lisansüstü* programlara kabul edilmeleriyle ilgili olarak şu iki ölçütten birisi kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi; OSYM tarafından yapılan *LES / ALES* sonuçları, ikincisi de uluslar arası

düzeyde kabul görmüş sınavların (GRE, GMAT vb.) sonuçlarıdır. Bunlara ilişkin taban puanlar *üniversite senatoları* tarafından belirlenir.

6.2 Öğrenim ücretleri ve öğrencilere sağlanan mali destekler

a. Öğrenim ücretleri

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 46. maddesi uyarınca yükseköğretim kurumlarında eğitim harca tabidir (cari hizmet maliyetlerine katılım). Yükseköğretim kurumlarında cari hizmet maliyetleri, öğrenci başına olmak üzere öğrenim dallarının nitelikleri ve süreleri ile yükseköğretim kurumlarının özellikleri göz önünde tutularak YÖK tarafından farklı miktarlarda belirlenir. Bu miktarın her yıl *Bakanlar Kurulunca* belirlenecek kısmı Devletçe karşılanır ve öğrenci adına ilgili yükseköğretim kurumu bütçesine ödenek olarak kaydolunur. Geri kalan kısmı öğrenci tarafından *öğrenim ücreti* olarak ödenir. Devletçe karşılanacak kısım *cari hizmet maliyetlerinin* yarısından az olamaz. Ayrıca öğrenimlerini normal süresi içinde tamamlayamayan öğrencilerin daha fazla ücret ödemesi öngörülmektedir.

İkinci öğretime (akşam) kabul edilecek öğrencilerin ödeyecekleri öğrenim ücretleri, *normal* (gündüz) örgün öğretim için belirlenen cari hizmet maliyetlerinin yarısından az olamayacak şekilde belirlenir. *Lisansüstü* düzeydeki ikinci öğretime kabul edilecek öğrencilerin ödeyecekleri öğrenim ücretleri, maliyetler dikkate alınarak ilgili üniversite yönetim kurulunun önerisi üzerine YÖK tarafından belirlenmektedir. Öğrenciler belirtilen bu ücretler dışında herhangi bir şekilde kayıt, sınav vb. için ayrıca ücret ödemezler. Bir üniversitede araştırma görevlisi statüsünde çalışan lisansüstü öğrenciler dışında, tüm öğrenciler *öğrenim ücreti* ödemek durumundadırlar.

b. Burs ve krediler ve diğer destekler

Öğrencilere kamu ve özel kuruluşlar tarafından çeşitli biçimlerde finansal içerikli destekler sağlanmaktadır. Bu destekler burs, öğrenim kredisi, öğrenim harcı kredisi (katkı payı kredisi), barınma ve beslenmeye destek sağlanması ya da bazı hizmetlerin sübvansede edilerek maliyetlerinin azaltılması biçiminde olmaktadır. Öğrencilere sağlanacak kamusal destekleri belirleme, düzenleme, sürdürme ve geri ödeme işlemleri *Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu'nca* (YURT-KUR) yapılmaktadır.

Burs, yurt içinde yüksek öğrenim gören başarılı ve ihtiyaç sahibi (öğrencinin ailesinin geliri ve varlıklarına dayalı olarak belirlenir) öğrencilere öğrenimleri süresince yaşam giderlerini karşılamak amacıyla karşılıksız ve doğrudan verilen paradır. Burslar lisansüstü öğretim dahil her kademe ve düzeydeki programlara devam eden öğrencilere kamu ya da özel üniversite öğrencisi olma ayrımı yapılmaksızın verilebilmektedir. Öğrenciye; öğrencilik halinin devam etmesi ve burs almasına engel bir durumunun olmaması koşuluyla, öğrenim gördüğü öğretim kurumunun normal öğrenim süresi kadar burs verilir.

Öğrenim kredisi, önlisans programı öğrencilerinden doktora programı öğrencilerine kadar, her kademedeki öğrencinin yaşam giderlerinin karşılanmasına destek sağlamak amacıyla YURT-KUR tarafından sağlanan "geri ödemeli" parasal destektir.

Öğrenim harcı kredisi; öğrencilerin talebi üzerine YURT-KUR tarafından, öğrenim ücretinin öğrenci adına borç kaydedilerek ilgili yükseköğrenim kurumuna ödenmesi ile sağlanan destektir. İkinci öğretim öğrencilerine, yüksek lisans ve doktora öğrencilerine ve özel üniversitelerde öğrenim gören öğrencilere bu kredi verilmez.

Öğrenim kredisi ve öğrenim harcı kredisi için başvuran öğrenci sayısının ayrılan fondan fazla olması durumunda, kredi verilecek öğrenciler gelir ve ihtiyaç düzeylerine ilişkin değerlendirme yapılarak belirlenir. Öğrenciler aldıkları kredileri yasal faizleriyle (toptan eşya fiyat endeksindeki artışlar uygulanarak hesaplanır) birlikte normal öğrenim süresinin bitiminden itibaren iki yıl sonra başlamak üzere, kredi aldığı sürenin yarısı kadar sürede öder.

Öğrenim gördüğü okulun bulunduğu yer ailesinin oturduğu yerden başka yer olan yükseköğretim öğrencilerinden gereksinim duyanlara YURT-KUR'a bağlı yurtlarda ve bazı üniversitelerin kendi yurtlarında kontenjanlar dahilinde barınma ve beslenme desteği sağlanmaktadır. Bu destekler öğrencilere maliyetinin altında, sübvansede edilerek ucuzlatılmış barınma ve beslenme desteği şeklinde olmaktadır. Ayrıca bazı özel

üniversiteler kendilerini tercih eden başarılı öğrencilerden kendilerinin belirledikleri sayıda öğrencinin, beslenme, barınma ve öğrenim ücretlerini ve yaşam giderlerini karşılamaktadırlar.

Tüm devlet yükseköğretim kurumlarında öğrencilere yönelik sübvansede edilmiş öğle yemeği sunulmaktadır. Ayrıca, herhangi bir sosyal güvenlik veya sigorta kapsamında olmayan öğrencilere *Öğrenci Sağlık Merkezlerinde* ücretsiz sağlık ve psikolojik danışma hizmetleri sunulmaktadır.

Sözü edilen destekler dışında, tüm öğrencilere verilen özel kimlik kartlarıyla, kent içi kamusal ulaşım araçlarında, tiyatrolarda, sinemalarda, müzelerde ve bazı diğer sanatsal etkinliklerden yararlanmada öğrencilere indirim sağlanmaktadır.

6.3 Akademik Yılın Düzenlenmesi

Yükseköğretim kurumlarında tıp ve diğer hekimliği fakülteleri ile yabancı dil hazırlık sınıfları dışında genel olarak akademik yıl yarıyıl (sömestr) esasına göre düzenlenmektedir. Bu fakültelerde ise akademik yıl, yıl esasına göre düzenlenmektedir. Bir akademik yıl üç yarıyıldan oluşmaktadır: *Güz, bahar ve yaz*. Dersler güz ve bahar dönemlerine göre yapılandırılmaktadır. Yaz dönemi için belirlenmiş dersler yoktur. Bölümler ve öğretim elemanları güz ya da bahar dönemlerinde açılan derslerden bazılarını yaz döneminde de açabilirler. Yaz dönemi daha çok öğrencilerin başarısız oldukları dersleri tamamlayarak yıl kaybetmelerini önleme ve isteyen öğrencilerin daha erken bitirmelerini olanaklı kılma amacına yönelik bir düzenlemedir. Bir yarıyıl 14-16 hafta ve 2 haftalık genel sınav döneminden oluşur. Akademik takvimin yıl esasına göre düzenlendiği fakültelerde genel sınavlar yıl sonunda yapılır. Ayrıca bu fakültelerde genel sınavlarda başarılı olamayanlar için *bütünleme sınavı* dönemi vardır. Dönemlerin başlama zamanları üniversiteler arasında farklılık göstermekle birlikte, genellikle güz yarıyılı Eylül ayının son haftasında başlayıp Ocak ayı sonunda, *bahar yarıyılı* Şubat ayının ikinci haftasında başlayıp Haziran ayının ikinci haftasının sonunda, *yaz yarıyılı* Temmuz ayının ilk haftasında başlayıp Ağustos ayının sonunda biter. Güz ve bahar yarıyılları arasında iki haftalık yarıyıl tatili olmaktadır. Yaz yarıyılında ders almayan öğrenciler için yaz tatili yaklaşık üç ay iken, ders alanlar için bu süre yaklaşık bir ay olmaktadır. Ayrıca bazı dini ve milli günlerde kısa süreli tatiller olmaktadır. Her üniversite kendi akademik takvimini belirleme konusunda yetkilidir.

Dersler "normal/gündüz" ve "ikinci" öğretim nedeniyle akşamları yapılabilmektedir. Gündüz programları sabah 8.30 ile 18.00 saatleri arasında, akşam dersleri genellikle 16.00 ile 22.00 saatleri arasındadır. Zorunlu durumlarda hafta sonlarında (Cumartesi ve Pazar günleri) ders ve sınav yapılabilmektedir.

6.4 Dersler

Dersler program türüne göre farklılık gösterir. Genel olarak bir programın dersleri zorunlu ve seçmeli derslerden oluşur. Programın ve derslerin özelliklerine göre dersler kuramsal ve uygulamalı olabilir. Mesleki yönelimli programlarda kuramsal ve uygulamalı dersler yanında işyerlerinde "*staj*" uygulaması bileşeni de vardır. Derslerin kredisi dersin özelliklerine göre değişir. Dersler genellikle *yarıyıl* esasına göre açılır. Bir ders saatinin süresi 45-50 dakikadır. Derslere devam zorunludur. Üniversitelere göre değişmekle birlikte, kuramsal derslerin %30'undan, uygulamalı derslerin %20'sinden daha fazla devamsızlık yapan öğrenciler genel ve bütünleme sınavlarına katılamazlar.

Bir programın derslerinin genel ya da mesleki ağırlıklı olması programın türüne göre farklılık gösterir. Ön lisans programları uygulayan meslek yüksekokulları ve lisans programları uygulayan yüksek okullarda bazı genel derslerin yanında, mesleki dersler daha ağırlıklı biçimde yer almaktadır. Lisans programları uygulayan fakültelerde ve lisansüstü eğitim uygulayan enstitülerde derslerin genel akademik ya da mesleki yönelimli olması programların türüne ve alanına bağlıdır

Uzaktan eğitim yapma yetkisi olan Anadolu Üniversitesi üç fakültesiyle (işletme, iktisat ve açıköğretim) 34 farklı önlisans ve lisans programını uzaktan eğitim yöntemiyle yürütmektedir.

Öğretim yöntemlerinin seçimine ilişkin ulusal veya kurumsal düzeyde bir düzenleme bulunmamaktadır. Genel olarak öğretim yöntemleri öğretim elemanlarınca bireysel olarak belirlenmektedir. Bazı durumlarda, fakülte,

yüksekokul ya da bölüm düzeyinde öğretim elemanları derslerin yürütülme biçimine ortaklaşa karar verebilmektedir. Örneğin, yabancı dil hazırlık sınıflarında ortak programlar uygulandığı için çoğu zaman böyle bir yol tercih edilmektedir. Lisans ve önlisans düzeyinde derslerin sunuş yoluyla verilmesi yaygındır. Son yıllarda öğrenci merkezli öğretim yöntemlerinin giderek daha fazla işe koşulmaya başlandığı bilinmektedir. Lisansüstü düzeyde öğrencilerin hazırlık, sunum, katılım ve tartışmalarını gerektiren seminer türünde dersler daha yaygındır. Bazı dersler doğası gereği uygulamalı çalışmaları gerektirmektedir. Örneğin, fen ve mühendislik alanlarında zorunlu laboratuvar uygulamaları vardır. Bazı derslerin ya da programların *staj* ögesi vardır. Ders etkinliklerinin yürütülmesinde iletişim ve bilgi teknolojilerinin kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır.

Ders kitapları ve diğer öğretim materyalleri öğrenciler tarafından karşılanır.

6.5 Değerlendirme ve Nitelikler

Türkiye’de yükseköğretim kurumları kendi diploma ve/veya derecelerini vermeye yetkilidirler. Bu bağlamda, her üniversite eğitim, öğretim ve değerlendirme süreçlerini, ilke ve kurallarını çıkaracağı öğretim ve sınav yönetmeliği ile düzenler. Değerlendirmeler tıp ve diş hekimliği fakülteleri ile hazırlık sınıfları dışındaki fakülte ve yüksekokullarda genellikle ders ve yarıyıl esasına göre yapılır. Bu fakültelerde ise değerlendirme komite (birleşik-modüller) ve yıl esasına göre yapılır. Önlisans ve lisans programında genellikle derslerle ilgili kuramsal ve uygulamalı çalışmalar değerlendirilirken, lisansüstü programlarda bunlara ek olarak tez ve yeterlik sınavıyla ilgili değerlendirmeler de eklenmektedir.

Ders değerlendirmeleri temel olarak sınavlar aracılığı ile yapılır. Genel olarak değerlendirmeye yönelik üç sınav türünden söz edilebilir: Arasınavlar, genel sınavlar ve bütünleme sınavları. Bu sınavlar yazılı, sözlü veya hem yazılı hem sözlü ve/veya uygulamalı olarak yapılabilir. Ders kapsamındaki projeler, ödevler, sunular, laboratuvar, atölye ve benzeri çalışmalar sınav yerine geçebilir. Bu sınavların başarı notuna etkisi ve alınması gereken asgari notların alt sınırları yönetmelikle belirlenir.

Bir öğrencinin ders ya da sınıf başarısı, başarı notuyla belirlenir. Ders başarı notu, öğrencinin yarıyıl/yıl içinde gösterdiği başarı (ara sınavlar, ödevler, uygulamalı çalışmalar vb.) ve genel sınav/ bütünleme sınavının birlikte değerlendirmesiyle elde edilir. Bu sınavların başarı notuna etkisi, her üniversitenin kendisi tarafından çıkarılan yönetmeliklerle belirlendiğinden üniversiteler arasında farklılıklar vardır

Üniversiteler tarafından verilen diplomalar / dereceler ve bunların süreleri şöyledir:

Meslek Yüksek Okulu Diploması: Bir meslek yüksekokulu programının mezuniyet için öngördüğü koşulları sağlayan öğrencilere “*Meslek Yüksek Okulu / Önlisans Diploması*” verilir. Normal öğretim süresi 2 yıldır (ya da 4 yarıyıl).

Ön Lisans Diploması: Bir lisans programının en az ilk dört yarıyılının bütün derslerinden başarılı olanlara, istekleri halinde *önlisans diploması* verilebilir

Lisans Derecesi: Bir fakülte veya yüksekokulun, 4 yıllık (veya 8 yarıyıllık) programının mezuniyet için öngördüğü kredileri sağlayan öğrenciler “*Lisans Derecesi*” almaya hak kazanırlar.

Tıp ve Diş Hekimliği Diplomaları: Tıp Fakültelerini bitiren (normal öğretim süresi 6 yıl) öğrencilere “*Tıp Doktorluğu*”, Diş Hekimliği Fakültelerini (normal öğretim süresi 5 yıl) bitiren öğrencilere de “*diş hekimliği*” diplomaları verilir.

Yüksek lisans derecesi: Lisans diplomasına dayalı olan yüksek lisans programını (normal süre 4 yarıyıl) bitirenlere “*yüksek lisans*” derecesi verilir. Ayrıca eğitim fakültelerinin 5 yıllık (10 yarıyıllık) programlarını bitirenlere “yüksek lisans” derecesi verilir.

Doktora Derecesi: Lisansüstü eğitim yapan enstitülerin doktora programlarını başarıyla tamamlayan ve mezuniyet koşullarını yerine getiren öğrencilere “*Doktora Derecesi*” verilir. Bu programların sanat alanlarından mezun olanlara “*Sanatta Yeterlik Diploması*” verilir. Tıpta uzmanlık eğitimini tamamlayanlara ise “*Tıpta Uzmanlık Diploması*” verilir. Ayrıca sözü edilen dereceler diplomayla belgelendirilir.

6.6 Öğretim elemanları

Öğretim elemanları üç grupta ele alınmaktadır:

- Öğretim üyeleri: Yardımcı doçentler, doçentler ve profesörler.
- Öğretim Görevlileri ve Okutmanlar
- Öğretim yardımcıları: Araştırma görevlileri, uzmanlar.

Öğretim üyeleri (Yardımcı doçent, doçent ve profesörler) doktoralı öğretim elemanlarıdır. Öğretim üyeleri dışındaki öğretim elemanlığına atanabilmek için en az lisans derecesine sahip olmak gerekir.

Profesörler ve doçentler sürekli statüde atanabilen öğretim elemanlarıdır. Tam zamanlı veya yarı zamanlı statüde olabilirler. Buna karşılık, yardımcı doçent, öğretim görevlisi, araştırma görevlisi ve diğer öğretim elemanları sözleşmeli statüde ve belirli sürelerle atanırlar.

Tüm öğretim elemanları devlet memuru statüsüne ve haklarına sahiptirler. Öğretim elemanlarının atanma koşulları *Yükseköğretim Kanunu* ile belirlenmiştir.

Hizmet-içi eğitim öğretim elemanları için genel olarak zorunlu değildir. Ancak üniversiteler atama ve yükseltmelerde bazı hizmet-içi eğitim etkinliklerine katılmayı zorunlu kılabilir (Örneğin; eğitimcilik eğitimi, bilgisayar vb.).

6.7 İstatistikler

Tablo 6: Yükseköğretim Göstergeleri

Gösterge	2004/05	2005/06	2006/07
Öğrenci sayısı	2.106.351	2.342.898	2.453.664
Önlisans	615.534	684.986	717.648
Lisans	1.353.552	1.496.231	1.574.114
Lisansüstü	137.265	161.681	161.902
Kız/erkek öğrenci oranı (%)	72,03	73,46	74,13
Okullaşma oranı brüt (%)	30,61	34,46	36,59
Okullaşma oranı net (%)	16,60	18,85	20,14
Cinsiyet oranı (%) ¹	74,65	67,64	77,65
Öğretim elemanı sayısı	82.096	84.785	89.329
Kadın/erkek öğretim elemanı oranı (%)	62,05	63,28	64,69
Öğretim elemanı başına öğrenci sayısı	25,66	27,63	27,47
Önlisans ²	51,56	55,92	56,96
Lisans ³	17,76	19,28	13,74
Yeni kayıt / Mezun oranı (%) ⁴	182,74	191,11	170,48
Özel eğitim kurumlarının payı (öğrenci) (%)	n.a.	4,77	5,07

Notlar:

Cinsiyet oranı; kız brüt okullaşma oranının erkek brüt okullaşma oranına bölümüyle elde edilmiştir.

(2) Açıköğretim öğrencileri hariç.

(3) Açıköğretim öğrencileri hariç; lisansüstü ve tıpta uzmanlık öğrencileri ile lisansüstü öğretim elemanları dahil.

Yeni kayıt öğrenci sayısının önceki yıl mezun olan öğrenci sayısına bölünmesiyle elde edilmiştir.

Kaynaklar:

1- ÖSYM. (2004, 05, 06, 07). 03-04, 04-05, 05-06 ve 06-07 Yükseköğretim İstatistikleri. <<http://www.osym.gov.tr>>.

2- MEB. (2007). Millî Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2006-07. <<http://sgb.meb.gov.tr>>.

7. YETİŞKİNLERİN SÜREKLİ EĞİTİMİ

7.1 Siyasal ve Yasal Çerçeve

Türkiye’de cumhuriyetin başlangıcından beri, yetişkinlere yönelik olarak “*halk eğitimi*” (günümüzde *yaygın eğitim*) adı altında yürütülen yetiştirme faaliyetleri bulunmaktadır. Geçmişten günümüze bu faaliyetlerin ana sağlayıcısı MEB’e bağlı *Halk Eğitim Merkezleri* (HEM) olmuştur. Bu faaliyetler son yıllarda, *yaşam boyu öğrenme* anlayışı doğrultusunda yeniden yapılandırılmaktadır.

Türk eğitim sistemi, *örgün eğitim* ve *yaygın eğitim* olmak üzere iki ana yapıda örgütlenmiştir. Bunlardan yaygın eğitim; okul dışında bulunan her yaşta -genç ve yetişkinler- bireylerin sürekli eğitim gereksinimlerini karşılamaya yönelik örgütlenme ve etkinlikleri içerir. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nun temel ilkeleri arasında; “eğitimde süreklilik” ve “her yerde eğitim” ilkeleri de yer almaktadır (Madde 9 ve 19).

Türkiye’de bireylerin eğitim hakkı Anayasa (1982) ile garanti altına alınmıştır. TC Anayasası’nın 42. maddesinde “kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.” denilmektedir. Bu nedenle Türkiye’de yetişkin eğitimi bireyler bakımından bir hak, devletin ise temel görevidir.

Devlet bu görevini; yaygın eğitim kurumları açmak ve her yaşta yetişkinlere yönelik programlar (genel ve mesleki) düzenlemek veya diğer kamu ve özel kurumlarla işbirliği halinde kurslar düzenleyerek yerine getirmeye çalışmaktadır.

İşverenler bakımından ise; 20 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinin, ya işletmelerde meslek eğitimi yaptırma (beceri eğitimi) veya mesleki eğitime mali katkıda bulunma biçiminde yükümlülükleri bulunmaktadır. (Ağırlıklı olarak Bölüm 5 ile ilişkilidir). Ayrıca, 50 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri, personelinin gelişimini sağlamak için işyerinde kurs açmak veya personelinin başka kurslara katılımını sağlamakla sorumludurlar.

Türkiye’de mesleki ve teknik eğitim programlarının uygulandığı her tür ve düzeydeki örgün, yaygın ve çıraklık eğitimi programlarına ilişkin temel politika organı *Mesleki Eğitim Kurulu*’dur. Bu Kurul, Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı’nın başkanlığında, çeşitli kamu kurumları, meslek kuruluşları, işçi ve işveren sendikaları temsilcilerinden oluşur. Bu Kurulda, yaygın mesleki eğitimle ilgili tüm taraflar da karar süreci içinde yer alırlar. Ayrıca, yaygın eğitimle ilgili tüm taraflar, Milli Eğitim Şuralarına da katılarak, kurumlarının görüşlerini ortaya koymakta ve karar sürecini etkilemektedirler. Yine Türkiye’de, işveren kuruluşları, işçi sendikaları, meslek kuruluşları, sivil toplum örgütleri vb. kurumlar; yetişkin eğitimiyle ilgili raporları ve toplantılar yoluyla politika geliştirme üzerinde etkili olmaktadır.

Türkiye’de yetişkin eğitiminin yaygınlaştırılması ve etkinliğinin artırılması amacıyla başta AB olmak üzere uluslararası birçok kurum ve kuruluşla iş birliği içinde protokoller yapılmakta, kampanyalar düzenlenmekte ve projeler gerçekleştirilmektedir. Yine ulusal düzeyde bir çok protokol yapılmakta ve yetişkin okur-yazarlığının yaygınlaştırılması, vatandaşlık eğitimi ve mesleki eğitimle ilgili çeşitli projeler uygulamaya konulmaktadır.

Türkiye’deki yetişkin eğitimi faaliyetleri, birden çok düzenlemeyle yürütülmektedir. Bu bağlamda; yetişkin eğitime yönelik beş temel yasa ve bunlarla ilgili üç ana yönetmelikten söz edilebilir. Bunlar:

Milli Eğitim Temel Kanunu No. 1739 yaygın eğitimin Türk eğitim sistemi içindeki yerini, kapsamını, amacını ve diğer kurumlarla işbirliği ve eşgüdüm konularını düzenlemektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun No. 3797: Yaygın eğitimden (aynı zamanda yetişkin eğitiminden) sorumlu kuruluşu (*Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü*) ve bu kuruluşun görevlerini tanımlamaktadır.

Mesleki Eğitim Kanunu No. 3308 her tür ve düzeydeki (örgün, yaygın, çıraklık eğitimi) mesleki eğitimi kapsayan temel yasadır. Yetişkinlerin mesleki eğitimiyle ilgili konuları da içermektedir (kalfa ve ustaların eğitimi, mesleki eğitimin planlanması, mesleki eğitimle ilgili taraflar, özel sektörün mesleki eğitim sorumlulukları, mesleki eğitimin finansmanı vb.).

Zorunlu İlköğretim Çağı Dışında Kalmış Okuma-Yazma Bilmeyen Vatandaşların Okur-yazar Duruma Getirilmesi Hakkında Kanun No. 2841 okur-yazar olmayan yetişkin yurttaşların okur-yazar kılınması ve ilköğretim diploması almalarının sağlanmasıyla ilgili konuları düzenlemektedir.

Mesleki Yeterlilik Kurumu Kanunu No. 5544: 2006 yılında çıkarılan bu yasa ile Türkiye’de eğitim, meslek standartları ve belgelendirme konuları yeni bir boyut kazanmıştır. Bu gelişme, yaygın eğitim faaliyetlerine ilişkin düzenlemelere de (programlar, yeterlikler, meslek standartları, belgeler vb.) yön verecektir.

MEB Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği (2006): Sadece yaygın eğitimle ilgili konuları düzenleyen temel dokümandır. Esas olarak HEM’lerin düzenleyeceği programları kapsamaktadır.

Mesleki ve Teknik Eğitim Yönetmeliği (2002): Örgün mesleki eğitim ve çıraklık eğitimiyle bir bütünlük içinde yaygın mesleki ve teknik eğitimle ilgili düzenlemeleri de içermektedir (öğretim programları ve amaçları, değerlendirme, belgeler vb.).

Kamu Kurum ve Kuruluşları, Belediyeler, Vakıflar... Yaygın Eğitim Amaçlı Kurslar Yönergesi (2006): MEB dışındaki kamu kurumları, belediyeler, vakıflar, dernekler, meslek odaları vb. kurumlar tarafından yetişkinlere yönelik olarak ücretsiz düzenlenecek yaygın eğitim programlarıyla ilgili konuları içermektedir. Bu programlar da MEB denetimindedir.

Bu yasal düzenlemelerin dışında; özel öğretim kurumlarını ele alan *Özel Öğretim Kurumları Kanunu (2007)* bulunmaktadır.

Türkiye’de yaygın eğitimin amaçları; okuma-yazma bilmeyen yetişkinlere okuma-yazma öğretmek, ulusal bütünlüğü sağlayıcı ve demokrasiyi güçlendirici çalışmalar yapmak, işsiz ya da meslek değiştirmek isteyenlerin becerilerini geliştirmek, kırsal kesimden göç edenlerin kent kültürüne uyumlarını sağlamak, bireylerin serbest zamanlarını değerlendirmektir.

Yaygın eğitimle ilgili temel ilkeler ise şunlardır: herkese açıklık, ihtiyaca uygunluk, yaşam boyu öğrenme, süreklilik, yenilik ve gelişmeye açıklık, her yerde eğitim, yatay ve dikey geçişlere açıklık, paydaşların karar sürecine katılımı, mesleki ve teknik eğitimde bütünlük (örgün, yaygın ve çıraklık) olarak belirtilebilir.

Türkiye’deki yaygın eğitimin hedef kitlesi, çocuk, genç ve yetişkin tüm vatandaşlardır. Bunlar, örgün eğitim hizmetlerinden hiç yararlanmamış, hali hazırda öğrenci veya herhangi bir eğitim kademesinden mezun durumunda, bir işte çalışıyor ya da işsiz olabilirler.

Türkiye’de yetişkin eğitimiyle ilgili olarak son zamanlarda çeşitli düzenlemeler yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Son zamanlarda yapılan en önemli düzenleme; 2006 yılında çıkarılan *MEB Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliğidir*. Bu Yönetmelikle, 1979 yılında çıkarılmış olan *Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği* yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni yönetmelik, yetişkin eğitiminde daha yeni yaklaşımları öngörmüştür.

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013); eğitim sisteminin, yaşam boyu eğitim yaklaşımıyla ele alınmasını ve e-öğrenme dâhil, yaygın eğitim olanaklarının geliştirilmesini öngörmektedir.

Dokuzuncu Kalkınma Planına paralel olarak MEB de orta ve uzun vadeli hedef ve stratejileri arasında, “toplumda yaşam boyu öğrenme anlayışının benimsenmesini esas alan her türlü yaygın eğitim olanağının desteklenerek geliştirilmesine” yer vermiştir.

Bu politika ve stratejilerin hayata geçirilmesi doğrultusundaki ilk çalışmalar bir Avrupa Birliği Projesi (MEGEP) ile başlatılmış olup, ilk aşamada, “Türkiye’de Hayat Boyu Öğrenmeye İlişkin Bir Politika” dokümanı (taslak) oluşturulmuştur.

Mesleki ve teknik eğitim ile ilgili son düzenleme 5544 Sayılı *Mesleki Yeterlilik Kurumu Kanunu’dur* (2006). Yukarıda da belirtildiği gibi, “Ulusal Mesleki Yeterlik Sistemi”nin oluşturulması olarak nitelendirilen bu yeni düzenleme, aynı zamanda, hayat boyu öğrenmeyi destekleyen bir anlayışa sahiptir.

7.2 Örgüt ve Yönetim / İlgili Kuruluşlar

Türkiye’de yaygın eğitim; çeşitli kurumları ve çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Bununla birlikte, örgün eğitimde olduğu gibi yaygın eğitimde de asıl sorumlu kurum ve en büyük hizmet sağlayıcısı MEB’dir. MEB bu görevini *Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü* eliyle yerine getirmektedir. Öte yandan, yukarıda da vurgulandığı gibi, Türkiye’de her düzeydeki mesleki ve teknik eğitimle ilgili temel politika organı *Mesleki Eğitim Kurulu*’dur. Bu Kurul, tüm paydaşların katılımıyla oluşmaktadır (*MEB, İçişleri Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, DPT, TESK, TOBB*, işçi ve işveren sendikaları konfederasyonu, *Bankalar Birliği* vb. örgüt temsilcileri). Kurul, ulusal düzeyde mesleki ve teknik eğitimin (yaygın eğitim dahil) planlanması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi rollerini üstlenmektedir. Kurulun görevleri arasında; mesleki eğitim ihtiyaçlarını saptamak, öğretim programlarının esasları ve süreler hakkında görüş bildirmek, sınav komisyonları ve sınavlarla ilgili yönetmelik tasarıları hazırlamak, MEB’e tavsiyelerde bulunmak vb. yer almaktadır.

Kurul, il düzeyinde de *“İl Mesleki Eğitim Kurulu”* olarak örgütlenmiştir. Kurulun kararları, MEB ve meslek kuruluşları (özellikle meslek odaları) tarafından yürütülmektedir.

İçerikle ilgili önceliklerin belirlenmesi, program geliştirme ve uygulama, öğretim yöntemlerine ilişkin önceliklerin düzenlenmesi, kalite standartları, denetim için araç geliştirme faaliyetleri, genellikle ilgili kurumların görüşleri alınarak MEB tarafından belirlenmektedir.

MEB; yaygın eğitim hizmeti sunan kurumlar arasında (kamu, özel, gönüllü vb.) koordinasyonu sağlayan örgüttür.

MEB dışındaki yaygın eğitimle ilişkili kurumlar ve bunların rolleri şöyle özetlenebilir:

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; çalışanların mesleki eğitimlerini sağlayıcı tedbirler almakla görevlidir. Bir istihdam kurumu olarak *Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)*’un ana görevi, ulusal istihdam politikalarının oluşturulması, istihdamın korunması, geliştirilmesi ve işsizliğin önlenmesidir. Kurum bu bağlamda, vasıfsız işgücü için beceri kazandırma kursları açmak ve çalışanlar için mesleki eğitim ve işgücü uyum programları geliştirmek ve uygulamakla görevlidir. Türkiye’nin en büyük meslek kuruluşları arasında yer alan TOBB (*Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği*)’ne bağlı odaların görevleri arasında; kurslar açmak, açılmış kurslara yardımda bulunmak ve mesleki eğitimi geliştirme çabalarına destek vermek bulunmaktadır. Büyük işletmelerin kendi personelini geliştirmeye ilgili olarak; eğitim birimi kurma ve personelini geliştirme sorumlulukları vardır. Ayrıca özel sektör tarafından ücretli olarak sunulan öğretim hizmetleri vardır. Bu programlar da MEB’in denetiminde yürütülmektedir (Öğretim programlarının onaylanması, kabul koşulları, standartlar, süreler, belgeler vb.).

7.3 Finansman

Türkiye’de yaygın eğitimin finansmanının ana kaynağı kamu kaynaklarıdır. Bunlar; *hükümet bütçesinden ve il özel idare bütçesinden* yaygın eğitime ayrılan fonlardır. Bunun yanında; *döner sermaye* kapsamında yapılan kurslardan elde edilen gelirler (kursiyer ücretleri) ve gönüllü bağış ve yardımlar (nakdi veya ayni) vardır. Öte yandan; *“Çıraklık, Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme ve Yaygınlaştırma Faaliyetlerinin Desteklenmesi”*’ne ilişkin özel fondan, yaygın mesleki ve teknik eğitimde desteklenmektedir (Bu fonun kaynakları; MEB döner sermaye işletmelerinin karları, gönüllü bağış ve yardımlar).

MEB dışındaki kamu kuruluşları, belediyeler, vakıflar, dernekler ve meslek odaları; halka açık ücretsiz kurslar düzenleyerek yaygın eğitime doğrudan destek sağlamaktadırlar.

İşletmeler ise; kendi personelinin eğitim giderlerini üstlenerek (kendi işyerinde veya başka kurumlardan hizmet satın alarak) veya yaygın eğitim için bağış yoluyla finansmana katkı sağlamaktadırlar.

Türkiye’de bazı yaygın eğitim programlarından yararlananlara, dolaylı destek ve teşvik mekanizmaları da bulunmaktadır. Bunlar: Sosyal güvenlik (emeklilik, sağlık vb.) giderlerinin karşılanması, paso verilmesi (indirimli ulaşım), bazı öğrencilere ücretsiz pansiyon (yatılı okuma) sağlanması, öğle yemeği verilmesi vb. Sosyal güvencesi bulunmayan kursiyerlerin sadece muayene giderleri kurum müdürlüklerince karşılanır.

Ayrıca, okuma - yazma kurslarına katılanlar için özel idareler veya belediyelerce teşvik edici tedbirler alınır.

7.4 İnsan Kaynakları

Esas olarak Türkiye’de yaygın eğitim programları için özel olarak öğretmen yetiştirmeye yönelik programlardan söz edemeyiz. Öğretmen yetiştirme işlevini üniversitelere bağlı eğitim fakülteleri, mesleki eğitim fakülteleri ve teknik eğitim fakülteleri üstlenmiştir. Bu kurumlar lisans (4 yıl) ve yüksek lisans (5 yıl) düzeyinde diploma vermektedirler. Bunun dışında, “iş pedagojisi” kursu almış olmak kaydıyla, meslek yüksek okulu (2 yıl), genel lise ve meslek lisesi mezunlarının da yaygın eğitim programlarında eğitici olarak görevlendirilmesi mümkündür.

Yaygın mesleki ve teknik eğitimde de çıraklık eğitimine benzer biçimde, çeşitli statü, yeterlik ve eğitimsel niteliklere sahip yetiştiriciler görev almaktadır.

Türkiye’de her düzeyde öğretmen yetiştirilmesiyle ilgili öğretim programı ve standartlar MEB ve YÖK işbirliği içinde düzenlenmektedir. Dolayısıyla, öğretmen yetiştirme veya eğiticilik becerisi kazandırmaya yönelik programlar ve bunlara dayalı olarak elde edilen diplomaların / sertifikaların / belgelerin garantörleri MEB ve/veya YÖK’tür. Başka kurumlar belge vermeye yetkili değildir.

7.5 Örgütlenme

7.5.1. Yaygın Eğitim Kurumlarının Türleri

Türkiye’de yetişkinlere yönelik yaygın eğitim/yetiştirme hizmetlerini yürüten kurumlar aşağıdaki şekilde gruplandırılabilir:

- *Halk Eğitim Merkezi (HEM):* Geçmişten günümüze Türkiye’de yaygın eğitimin ana sağlayıcısı MEB’e bağlı Halk Eğitim Merkezleri (HEM) olmuştur. HEM’ler, illerdeki *Halk Eğitimi Başkanlıklarına* bağlı olarak faaliyet bulurlar. Bu kurumlar her türlü yaygın eğitim hizmeti sunmaktadırlar.
- *Pratik Kız Sanat Okulu:* Kadınlara yönelik yaygın eğitim hizmeti sunan kurumdur.
- MEB’e bağlı diğer kurumlar: Yukarıdaki iki kuruma ek olarak, MEB’e bağlı olarak sınırlı ölçüde yaygın eğitim hizmeti sunan kurumlar arasında; METEM, *olgunlaşma enstitüsü, yetişkinler teknik eğitim merkezi* bulunmaktadır.
- MEB uzaktan eğitim hizmetleri: Açık İlköğretim Okulu, Açık Öğretim Lisesi ve Meslekî ve Teknik Açık Öğretim Lisesi.
- Özel öğretim kurumları: Özel kurslar.

Yaygın eğitim kurumlarının hedef kitlesi; örgün eğitim hizmetlerinden hiç yararlanmamış ya da örgün eğitim kurumlarını tamamlamış veya öğrenci olarak bulunan gençler ve yetişkinlerdir. Bazı kurumlarla ilgili özel hedef gruplarına örnek olarak, pratik kız sanat okullarının hedef kitlesi; kadınlar, olgunlaşma enstitülerinin hedef kitlesi; kız meslek lisesi veya pratik kız sanat okullarını bitiren kadınlardır.

Yaygın eğitim alanında en fazla hizmet sunan kurum HEM’dir. Tüm illere ve hemen hemen tüm ilçelere yaygınlaşmış olan HEM’lerin sayısı 935’tir

7.5.2. Kabul Koşulları

Türkiye’de yaygın eğitim kurumlarına kayıt ve kabul işlemleri Mesleki Eğitim Kanunu, MEB Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği ve Mesleki ve Teknik Eğitim Yönetmeliği’nde belirtilen esaslara göre yürütülür. Kurslara kayıt kabul koşulları şunlardır:

- TC vatandaşı olmak. Ancak belirli koşuldaki yabancılar da (örneğin; ülkesi belli olmayan veya mülteci durumunda olan yabancılar, Türkiye’de çalışma izni verilen yabancılar ve bunların yakınları gibi) kurslara katılabilirler.

- Kursun özelliğine göre; belirli düzeyde öğrenim görmüş olmak veya iş deneyimi (Okuma-yazma kursları dışında, asgari ilköğretim mezunu olma koşulu aranır. Olgunlaşma enstitüsüne kabul için kız meslek lisesi veya pratik kız sanat okulu mezunu olmak gerekir).
- Yaygın mesleki ve teknik eğitim kurslarına katılım için zorunlu öğrenim çağı dışına çıkmış (14 yaşını doldurmuş olmak) olması gerekir.

Yabancı ülkelerden alınmış diploma, kurs bitirme belgesi, yetki belgesi, hizmet belgesi, sertifika ve benzeri belgeler, yaygın eğitim programlarına kabul sırasında değerlendirilir. Bu değerlendirme işlemleri *Talim ve Terbiye Kurulu*'nun görüşü alınmak suretiyle ilgili kurum tarafından yapılır.

7.5.3. Yaygın Eğitim Programlarının Amaçları

Türkiye'de MEB Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği ve Mesleki ve Teknik Eğitim Yönetmeliği'ne göre yaygın eğitim programlarının amaçları şunlardır:

- Okur-yazar olmayanlara okuma - yazma öğretmek,
- Tarım, endüstri ve hizmet sektörlerindeki yeni teknolojilerin tanıtılmasına, yeni hizmet alanlarının geliştirilmesine, işsiz ya da farklı bir işkolunda çalışmak isteyenlerin istihdamını sağlayıcı ve çalışanların yaşam düzeylerini yükseltici beceriler kazanmalarına yardımcı olmak,
- Kırsal kesimden göç edenlerin kent kültürüne uyum sağlamalarına yönelik eğitim çalışmaları yapmak,
- Kursiyerleri; ilgi, istek ve yeteneklerine uygun olarak girişimci, üretken, sosyal bilinç sahibi, yenilikleri izleyen ve kendini sürekli geliştiren, iyi insan, iyi vatandaş olarak yetiştirmek, istihdam için gerekli bilgi, beceri, tutum ve davranışları kazandırmak,
- Bir meslek sahibi olup mesleğinde ilerlemek isteyenler ile meslek değiştirmek isteyenlere ilgi, istek ve yeteneklerine uygun meslek edindirmek,

7.5.4. Öğretim Zamanıyla İlgili Temel İlkeler

Kurs merkezlerindeki etkinlikler, yılın on iki ayında sürdürülür. Etkinlikler, gerektiğinde hafta sonu tatillerinde de devam edebilir. Etkinlikler, il millî eğitim müdürlüğüne hazırlanan öğretim yılı çalışma takviminde belirtilir.

Öğretim programlarının süresi, kurs yeri ve kursiyerlerin durumları dikkate alınarak belirlenir. Günlük çalışma süresi tam gün tam yıl esasına göre sabah 07.00 ile akşam 24.00 saatleri arasında bölgesel istek ve ihtiyaçlara göre belirlenir ve mülki amirin onayından sonra uygulanır. Bir ders saati süresi 40 dakikadır. Kursta blok ders yapılabilir. Blok ders süresi 80 dakikadır. Dinlenme süresi en az 5, en fazla 15 dakikadır.

Yaygın eğitime yönelik kurslar; HEM'ler, METEM'ler, işyerleri, kamu ve özel kuruluşlara ait yerler, örgün eğitim kurumları, hastaneler, ceza evleri ve uygun görülen diğer yerlerde yürütülür. Ayrıca, uzaktan eğitim yoluyla yapılır.

Türkiye'de uzaktan mesleki eğitim Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı *Meslekî ve Teknik Açık Öğretim Okulu ve Meslekî Açık Öğretim Lisesi* aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Bu kurumlar uzaktan öğretim teknolojilerini kullanarak öğretim verirler ve bu hizmeti merkezi sistemle yürütürler.

7.5.5. Öğretim Programları

Yaygın eğitim programları, genel ve mesleki/teknik programlar olmak üzere iki ana bölümde düzenlenir;

Genel Eğitim Programları; tamamlama programları, sağlık, aile hayatı, anne çocuk eğitimi programları, vatandaşlık eğitimi programları, özdoym eğitimi programları ve toplumsal ve kırsal kalkınma programlarıdır.

Meslekî ve Teknik Eğitim Programları; Meslek kazandırma programları, temel beceri geliştirme programları ve teknoloji kullanım programları biçiminde gruplanmaktadır.

Meslek kazandırma kurslarının programları MEB tarafından, istihdama yönelik yaygın eğitim programları ise ilgili sektörlerle işbirliği içinde merkezler (HEM veya METEM) tarafından hazırlanır ve uygulanır.

Meslekî eğitim programlarının, ulusal meslek standartlarına uygun olarak modüler yapıda hazırlanması esastır.

Yaygın mesleki ve teknik öğretimin temel ilkelerinden birisi de “yaşam boyu öğrenim ve sürekli mesleki eğitimin bireylere benimsetilmesi”dir.

Yaygın mesleki eğitim etkinliklerinde kullanılan öğrenme ve öğretme yöntem ve teknikleri, etkinliğin niteliğine göre değişmekte, bu yüzden daha çok meslek dalına özgü öğretim yöntemleri kullanılmaktadır.

MEB, özel eğitime muhtaç kişileri iş hayatında geçerliliği olan görevlere hazırlayıcı özel meslek kursları düzenler. Kursların düzenlenmesinde ve uygulanmasında bu kişilerin ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri dikkate alınır.

Engelli kişilere yönelik kurslarda kişilerin engel grupları dikkate alınmakta ve programlar ona göre hazırlanıp uygulanmaktadır.

7.5.6. Kalite Güvencesi

Türkiye’deki yaygın eğitim sisteminde kalite güvencesi sağlamaya yönelik bağımsız bir kurum yoktur. Ancak, meslek standartları, öğretim programları ve süreleri, sınavlar, belgelendirme ve denetimle ilgili konular hemen tamamen MEB denetim ve gözetimindedir. Dolayısıyla, yaygın eğitim sisteminde kalite güvencesi sağlamaya yönelik bir dizi süreçten bahsedilebilir.

Öte yandan, 2006 yılında kurulan *Mesleki Yeterlilik Kurumu* ve *Türk Akreditasyon Kurumu*, yaygın eğitim programları için de bir kalite güvencesi kurumu olacaktır.

Yine, *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*; kaliteli eğitim imkanlarının yaygınlaştırılması amacıyla eğitim kurumlarında kalite güvence sistemi kurulmasını, kalite standartlarının belirlenmesini ve performansa dayalı bir model oluşturulmasını öngörmektedir.

7.6 Rehberlik/Danışmanlık Hizmetleri

Yetişkin eğitimi hizmeti sunan kurumlarda, imkânların elverişli olması ya da gerek duyulması durumunda merkezler bünyesinde kursiyerler için psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri verilmektedir. *Rehberlik ve Araştırma Merkezleri* (RAM) ve öğretim kurumlarındaki rehberlik ve psikolojik danışma servisleri aracılığı ile öğrencilerin dışında yetişkinlere yönelik “özel eğitim” destek hizmetleri de sunulur.

Türkiye’de yetişkinlere yönelik işsizliği önleyici çalışmalardan sorumlu esas kurum *Türkiye İş Kurumu*’dur (İŞKUR). İŞKUR’un mesleki rehabilitasyon ve beceri kazandırma programları arasında şu projeler yer almaktadır: Göçmen projesi, turizme vasıflı işgücü kazandırma programı, genç kız ve kadınların mesleki eğitimi ve istihdamı projesi, istihdam ve eğitim projesi, işgücü uyum projesi, çalışan çocukların ailelerine yönelik proje, özelleştirme sosyal destek projesi, bilişim çırakları projesi, ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde uygulanacak meslek ve iş kurma kursları projesi gibi işsizliği önleyici projeler gerçekleştirilmiştir.

7.7 Değerlendirme, Akreditasyon ve Tanıma

Bir yıldan kısa süreli kurslarda, uygulanan programın özelliğine göre başarı, ya bir bütün olarak ya da her dersin ayrı ayrı değerlendirilmesi ile belirlenir. Değerlendirme; yazılı, sözlü, uygulamalı sınavlar ve varsa ödev/projelere göre yapılır. Özel kurslarda, kurs programı sonunda, kursiyerlerin başarısını saptamak amacıyla kurumun bağlı bulunduğu il/ilçe millî eğitim müdürlüğüne kurs bitirme sınavı yapılır. Kurs bitirme sınavlarıyla ilgili esaslar; MEB tarafından kursun özelliğine göre belirlenir. Uzaktan eğitim veren kurumlarda ise ölçme ve değerlendirme işlemleri merkezi sınav yoluyla yapılır.

Yaygın eğitim kurslarını bitirenlere, programın özelliğine göre belge, sertifika veya benzeri belgeler verilir. Belge ve sertifikalar, merkezler tarafından verilir. Halen çalışmakta olan personele yönelik “Geliştirme ve Uyum

Kursları"nı bitirenlere başarı belgesi verilir. Bu belgede, MEB ve İŞKUR temsilcilerinin imzası bulunur. Kurs sonucunda alınan belgeler, kalfalık ve ustalık eğitimine geçişte kredilendirilir.

Mesleki ve Teknik Eğitim Yönetmeliği ve Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri gereğince; Meslekî ve teknik orta öğretim programlarına denk bir yaygın meslekî ve teknik eğitim programının tüm modüllerini başarı ile bitirenlere meslekî eğitimi tamamlama belgesi (o alana / dala ait meslek lisesi diploması) verilir.

Mesleki ve teknik eğitimdeki program bütünlüğü ve devamlılığı içinde kazanılan belge ve sertifikalar, yatay ve dikey geçişlerde değerlendirilir.

7.8 İstatistik

Tablo 7: Yaygın Eğitim Göstergeleri

Gösterge ¹	2004/05	2005/06	2006/07
Kursiyer sayısı	3.886.638	4.508.564	5.117.623
Kadın/erkek kursiyer oranı (%)	75,38	77,15	73,95
Öğretmen başına kursiyer sayısı	55,90	56,80	58,63
Kurum başına kursiyer sayısı	403,60	426,30	431,36
Bitiren kursiyer	2.789.991	n.a.	n.a.
Özel eğitim kurumlarının payı (öğrenci) (%)	55,74	52,50	53,75

Not:

(1) Veriler öğretim yılı sonuna aittir.

Kaynakça:

1- MEB (2006). Türkiye Eğitim İstatistikleri 2005-06. <<http://sgb.meb.gov.tr>>.

2- MEB (2007). Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2006-07. <<http://sgb.meb.gov.tr>>.